

Schoolondersteuningsprofiel VSO

**Heliomare College Heemskerk
Afdeling Vervolgonderwijs**

2020

Inhoud

1	Inleiding	5
1.1	Algemene gegevens	6
1.2	Collectieve ambitie van Heliomare Onderwijs	7
1.3	Kenmerken en uitgangspunten van Heliomare Onderwijs	7
1.4	Bevindingen van de inspectie	8
2	Leerlingpopulatie	9
2.1	Onderwijsvisie VVO	9
2.2	In- en Uitstroomgegevens	9
2.3	Beschrijving Kenmerken:	10
2.3.1	Geslacht	10
2.3.2	Cognitieve Mogelijkheden	11
2.3.3	Intelligentieprofielen	11
2.3.4	Kenmerken van gedrag/DSM V diagnoses	13
2.3.5	Comorbiditeit	15
2.3.6	Medisch Fysieke Aandoeningen	15
2.3.7	Combinatie fysieke en psychische beperking bij de leerling	16
2.3.8	Leerlingen met revalidatie-indicatie	16
2.3.9	Beperkte belastbaarheid bij de leerling	17
2.3.10	Schoolwisselingen in het V(S)O	17
2.4	Samenvatting populatie	18
3	Doelgroepenmodel	20
4	Inrichting van onderwijs en zorg	23
4.1	Pedagogisch en didactisch klimaat	23
4.2	Organisatie van begeleiding en ondersteuning	24
4.2.1	De Commissie voor de Begeleiding	24
4.2.2	Zorg Advies Team (ZAT)	25
4.2.3	Leerlingbespreking	25
4.3	Didactische Schoolstandaarden	25
4.3.1.	Standaard Nederlands (taal)	25
4.3.2.	Standaard Wiskunde (rekenen)	26
4.4	Doorstroming en examens	27
4.4.1	BGO (vmbo-k/b)	27
4.4.2	vmbo-tl en havo	27
4.4.3	Overgangsbewijs h3-h4 ten behoeve van doorstroming naar het MBO	27
4.4.4	entree	28

4.4.5	jaar- en niveaulagen, profielen en doorstroom	28
4.4.6	Overzicht aangeboden vakken, profielen en sectoren	30
4.5	Protocollen	31
4.6	Voorzieningen	31
5	Ondersteuningsprofielen	32
5.1	Onderwijs- en ondersteuningsbehoeften populatie	33
5.1.1	Specifiek handelen van docenten	33
5.1.2	Instructie	33
5.1.3	Schoolwerk	33
5.1.4	Leeromgeving	34
5.1.5	Begeleiding	34
5.2	Basisondersteuning	34
5.2.1	Groepsgrootte	34
5.2.2	Personele inzet in de basisondersteuning	34
5.2.3	Studieplein	37
5.2.4	Naschoolse huiswerkbegeleiding	37
5.2.5	Dyslexie	37
5.2.6	Basisondersteuning specifiek voor BGO	37
5.2.7	Basisondersteuning specifiek voor brugklas tl/havo en havo3	38
5.2.8	Basisondersteuning specifiek voor de examenklassen	38
5.2.9	Basisondersteuning specifiek voor entree	39
5.3	Verdiepte ondersteuning	39
5.3.1	Begeleidingsklassen	39
5.3.2	De trajectklas	39
5.3.3	De ontwikkelgroep	40
5.3.4	Verdiepte ondersteuning in de klas	40
5.3.5	Individuele Studiebegeleiding	40
5.3.6	Dispensatie vakken	40
5.3.7	Ambulante begeleiding op spraak- taal- en hoorproblematiek en visuele problematiek	41
5.3.8	Onderwijs Ondersteunende Activiteiten	41
5.3.9	personele inzet in de verdiepte ondersteuning	41
5.4	Intensieve ondersteuning	42
5.4.1	Rusten op school	42
5.4.3	Inzet fysiotherapie en ergotherapie	42
5.4.4	Inzet externe partners	42

5.4.5	Heliomare Interventie Team	43
5.4.6	Tijdelijke herplaatsing op een niet-onderwijslocatie	43
5.4.7	Personele inzet in de intensieve ondersteuning	43
6	Ambitie ten aanzien van de ondersteuning	46
6.1	Zingeving	46
6.2	Context en eigenaarschap	46
6.3	Doorstroming MBO	46
6.4	VWO niveau	46
6.5	Pedagogische handelingsbekwaamheid docenten	47
6.6	Intensiever gebruik ICT middelen	47
Bijlage A	Samenwerkingspartners	48
Bijlage B	Aanvullende bekostiging	49

1 Inleiding

Dit **schoolondersteuningsprofiel Voortgezet Speciaal Onderwijs** informeert de inspectie en de verschillende samenwerkingsverbanden, onze partners, ouders en verwijzers binnen de samenwerkingsverbanden primair onderwijs over het ondersteuningsaanbod van de verschillende locaties van de Stichting Heliomare Onderwijs.

Dit schoolondersteuningsprofiel geeft in de eerste plaats antwoord op de vraag hoe Heliomare Onderwijs kan voldoen aan de ondersteuningsbehoefte van een leerling en op welke wijze. Het schoolondersteuningsprofiel beschrijft de mogelijkheden die Heliomare Onderwijs heeft om specifieke groepen leerlingen te ondersteunen op de eigen scholen, maar ook op de reguliere scholen. Daarnaast vormt het de basis voor de communicatie met ouders en is het richtinggevend voor ons professionaliserings-beleid.

Bovenschools draagt dit schoolondersteuningsprofiel bij aan het proces in verschillende samenwerkingsverbanden gericht op afspraken over de basisondersteuning en het bepalen aan welk niveau van ondersteuning onze school binnen elk samenwerkingsverband kan voldoen.

Heliomare Onderwijs heeft een apart schoolondersteuningsprofiel voor het primair speciaal onderwijs en het voortgezet speciaal onderwijs.

Intern werken we het schoolondersteuningsprofiel in detail uit naar concreet aanbod voor onze leerlingen.

Alkmaar, Bergen en Heemskerk, februari 2020

Managementteam Heliomare Onderwijs:

Frits Wichers, manager Heliomare Onderwijs

Roos Breeuwer, Heliomare College Alkmaar (VSO)
Piet Klein, Heliomare College Heemskerk (VSO)
Pjotr Neering, Heliomare College Heemskerk (VSO)

Jolande Brinkman, SO De Alk

René Krom, SO en (V)SO EMB De Ruimte

Judith Reckers, SO en (V)SO EMB Heliomare onderwijs Heemskerk

1.1 Algemene gegevens

Centraal contact voor alle vestigingen:

Stichting Heliomare Onderwijs

Raad van Bestuur

Postbus 78, 1940 AB Beverwijk

Relweg 51, 1949 EC Wijk aan Zee

T 088 920 88 88

E info-onderwijs@heliomare.nl

<https://www.heliomare.nl/hoe-kunnen-we-u-helpen/onderwijs/>

Locaties speciaal onderwijs Heliomare:

Heliomare onderwijs

De Velst 1

1963 KL Heemskerk

T: 088 920 80 00

E: info-onderwijs@heliomare.nl

<https://www.heliomare.nl/locaties/heliomare-speciaal-onderwijs-in-heemskerk/>

De Alk

Van Harenlaan 23

1813 KE Alkmaar

T: 088 920 90 00

E: info@dealk.heliomare.nl

<https://www.heliomare.nl/locaties/heliomare-de-alk/>

De Ruimte

Oudtburghweg 3

1862 PX Bergen (NH)

T: 088 920 60 00

E : post@deruimte.heliomare.nl

<https://www.heliomare.nl/locaties/heliomare-de-ruimte-in-bergen/>

Locaties voortgezet speciaal onderwijs Heliomare

Heliomare College Heemskerk

De Velst 1

1963 KL Heemskerk

T: 088 920 80 00

E: info-onderwijs@heliomare.nl

<https://www.heliomare.nl/locaties/heliomare-college-heemskerk-voor-voortgezet-speciaal-onderwijs-vso/>

Heliomare College Alkmaar

Amstelstraat 5

1823 EV Alkmaar

T: 088 920 9060

E: hc-alkmaar@heliomare.nl

<https://www.heliomare.nl/locaties/heliomare-college-in-alkmaar/>

1.2 Collectieve ambitie van Heliomare Onderwijs

Het onderwijs van Heliomare richt zich op leerlingen met specifieke en speciale onderwijs- en ondersteuningsbehoeften. Het wordt gegeven vanuit de missie van Heliomare: 'niemand aan de zijlijn'. In onze visie heeft iedereen in onze samenleving talenten en mogelijkheden. Aansluiten bij iemands talent, bij wat iemand kan, brengt iemand in zijn kracht. Dat geldt ook voor onze leerlingen. We geloven erin dat we niet beperkingen maar mogelijkheden centraal moeten stellen. Aansluiten bij mogelijkheden geeft perspectief. Perspectief op naar vermogen optimaal deelnemen aan onze samenleving.

In navolging op de missie van Heliomare: '*niemand aan de zijlijn*' is de visie van Heliomare onderwijs:

Heliomare Onderwijs zet expertise in om leerlingen met een specifieke onderwijs- en ondersteuningsbehoefte voor te bereiden op een zo zelfstandig mogelijke participatie in de samenleving.

De diversiteit van onze leerlingen in intelligentie, lichamelijke en verstandelijke beperkingen, leer-, gedrags- en/of sociaal-emotionele problematiek is groot.

De scholen binnen de Stichting Heliomare Onderwijs werken waar mogelijk integraal samen met Heliomare Revalidatie, Arbeid en Sport. Heliomare Onderwijs is een bovenregionale voorziening die kinderen en jongeren op basis van hun ondersteuningsbehoefte en ontwikkelingsperspectief onderwijs biedt voor een duurzame integratie in de samenleving.

Plaatsing op één van de locaties is alleen mogelijk met een toelaatbaarheidsverklaring van een samenwerkingsverband.

1.3 Kenmerken en uitgangspunten van Heliomare Onderwijs

Heliomare onderwijs:

- Gaat uit van de mogelijkheden van haar leerlingen.
- Realiseert voor elke leerling op basis van het ontwikkelingsperspectief passend onderwijs voor optimale deelname aan de samenleving.
- Werkt vanuit gedeelde verantwoordelijkheid op basis van actieve betrokkenheid en heldere communicatie met ouders, kinderen en jongeren aan de realisatie van onderwijs- en ondersteuningsaanbod.
- Is ambitieus en werkt vanuit een missie en visie planmatig aan innovatie en het verbeteren en borgen van kwaliteit.
- Wordt gekenmerkt door professioneel handelen binnen een veilig, uitdagend en respectvol leerklimaat.
- Heeft professionals met specifieke competenties die samenwerken in een multidisciplinaire omgeving.
- Beschikt over expertise op het gebied van onderwijs, revalidatie, vrije tijd, sport en arbeid.
- Werkt toekomstgericht, opbrengstgericht (OGW), handelingsgericht (HGW) en interdisciplinair.
- Heeft professionals die ondersteuning bieden vanuit de externe dienst aan de scholen van de samenwerkingsverbanden, vraaggestuurd en op maat.

1.4 Bevindingen van de inspectie

In april 2018 en juni 2019 heeft inspectie onderzoek gedaan naar de kwaliteit van onderwijs. De conclusie was dat er een aantal tekortkomingen waren die verbeterd moeten worden.

Door langdurig ziekteverzuim, openstaande vacatures en wisselingen in personeel is dit proces traag verlopen en ontbraken de voorwaarden voor een stevig verbetertraject.

De inhoud van het ontwikkelperspectief is inmiddels verbeterd, evenals de schoolstandaarden voor de kernvakken en de sociaal maatschappelijke competenties. De commissie van begeleiding is anders vormgegeven (paragraaf 4.2.1) zodat de kwaliteit van deze processen beter kan worden gemonitord en geborgd.

Er is gekozen voor een methode voor sociaal emotioneel leren en burgerschap in de vorm van Leefstijl, echter is de school nog wel op zoek naar een volgsysteem voor de sociaal maatschappelijke competenties. dit wordt echter bemoeilijkt omdat dit voor de diplomagerichte tak van het voortgezet speciaal onderwijs niet voorhanden is.

Inspectie heeft verder geconcludeerd dat school te weinig gegevens verzamelde over haar kwaliteit. De statistieken zoals gepresenteerd in hoofdstuk 2 zijn een resultaat van de actie die daarop is gezet. De data zoals hij nu wordt verzameld zal de komende drie jaar leiden tot een betere verantwoording en een duidelijke norm over de resultaten.

Met hulp van een ander bestuur en het door haar gebruikte instrumentarium aangaande de kwaliteitszorg is er een beter beeld ontstaan wat er nu nodig is en waar we de kwaliteitslagen moeten maken.

Op het moment van schrijven moet de inspectie de maatregelen en route om tot verbetering van het onderwijs nog toetsen, maar wij hebben als school hier het volste vertrouwen in.

2 Leerlingpopulatie

2.1 Onderwijsvisie VVO

Zoals zal blijken uit de beschrijving van de leerlingpopulatie, biedt Heliomare Onderwijs VSO-VVO aan een zo breed mogelijk scala leerlingen met zeer uiteenlopende kenmerken en onderwijs- en ondersteuningsbehoeften. Dit schept mogelijkheden en uitdagingen.

In de basis hebben onze leerlingen capaciteiten om met een diploma uit te stromen naar vervolgonderwijs. Zowel op cognitief als op sociaal maatschappelijk gebied kunnen zij zich hiervoor ontwikkelen. Daarom hebben al onze leerlingen als uitstroomprofiel vervolgonderwijs.

Het is echter niet gezegd dat het uitstroomperspectief van de leerling ook altijd vervolgonderwijs is. Dit is hangt namelijk van veel factoren af, waarvan het grootste gedeelte is omschreven in het doelgroepenmodel (zie hoofdstuk 3)

Wij streven ernaar om de leerling zoveel mogelijk uit zichzelf te laten halen, waarbij we deels kijken naar de examenkaders, maar ook zeker de intrinsieke onderwijsbehoeften van de leerling in het oog houden.

Onderwijs op maat, waar mogelijk toegesneden op de persoonlijke behoeften van leerlingen.

2.2 In- en Uitstroomgegevens

Instroom		86	Voortijdige Uitstroom		30
BGO	9	BGO			1
Brugklas (1/2)	27	Brugklas 1/2			3
HAVO 3	8	TL3/4			5
HAVO 4	9	H3/4			9
TL3/4	11	OK/TK			12
Niveau onbekend (TK/OK)	15	entree			0
Entrée	7	Bestemming			
		Onderwijs			22
		Arbeid			1
		Onbekend/ anders			7

Fig. 2.1 Instroom en voortijdige uitstroom (gegevens schooljaar 2018-2019)

Uitstroom			43
TL4	Gespreid	1	
	Volledig	18	
H5	Gespreid	11	
	Volledig	3	
Ongediplomeerd		10	

Fig. 2.2 Uitstroom na het examenjaar (gegevens schooljaar 2018-2019)

Uitstroomrichting	
Entree	3
MBO2	2
MBO3/4	19
HBO	3
VWO	0
VaVo	2
Arbeid	1
Dagbesteding	0

TL -> Havo doorstroom	2
gespreid examen met verlenging	11

Fig. 2.3 Uitstroombestemming examenkandidaten(gegevens schooljaar 2018-2019)

2.3 Beschrijving Kenmerken:

Teneinde het aanbod goed af te kunnen stemmen op de leerlingpopulatie, hebben wij de deze aan de hand van een aantal kenmerken gedefinieerd:

- Geslacht
- Verdeling over de leerroutes
- Cognitieve mogelijkheden
- Kenmerken van gedrag
- Comorbiditeit
- Medische fysieke aandoeningen
- Gedeelde fysieke en geestelijke beperking
- Beperkte belastbaarheid
- Onderbroken schoolloopbaan

2.3.1 Geslacht

Binnen de afdeling VVO is 34% van de leerlingen vrouwelijk en 66% mannelijk. Dit is min of meer onafhankelijk van de leerstroom en wijkt niet noemenswaardig af van de landelijke trend.

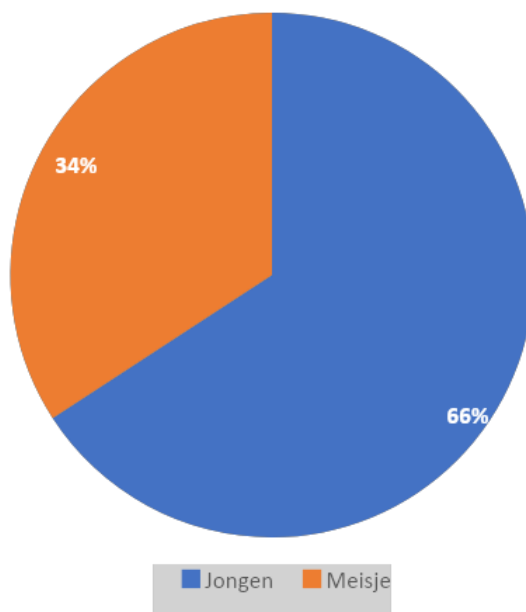

Fig.2.4 Onderverdeling naar geslacht (gegevens 2020)

2.3.2 Cognitieve Mogelijkheden

Van 45% van onze leerlingpopulatie zijn geen IQ gegevens bekend. Het grootste gedeelte hiervan bestaat uit de leerlingen die in de bovenbouw instromen.

De populatie van de VSO-VVO waar van de gegevens wel bekend zijn heeft een IQ-ondergrens van 70 en een IQ-bovengrens van 130. Van 45% van onze leerlingen zijn er geen IQ gegevens bekend. Dit zijn voor het grootste gedeelte

Wanneer we kijken naar de verschillende leerroutes ziet de verdeling in cognitief vermogen er als volgt uit:

Leerroute	IQ Ondergrens	IQ Bovengrens
BGO (vmbo b/k)	70	110
Brugklas tl/havo	75	129
VMBO TL	78	111
HAVO	95	129
Entree	70	113

fig 2.5 onder- en bovengrens van het IQ per leerroute

Opgemerkt moet worden dat IQ in het VSO niet zaligmakend is. De onderwijs- en ondersteuningsbehoeften kunnen een dusdanige belemmering vormen, dat het uitstroomniveau lager is dan op basis van het IQ zou mogen worden verwacht. Het eerder genoemde doelgroepenmodel (hoofdstuk 3) is een instrument om dit te voorspellen en te verklaren.

2.3.3 Intelligentieprofielen

Van onze leerlingen met een vastgesteld IQ heeft ongeveer 25% een disharmonisch intelligentieprofiel. Een kleine meerderheid van dit percentage scoort hoger op het verbaal vermogen. De anderen scoren hoger op perfoormaal vermogen.

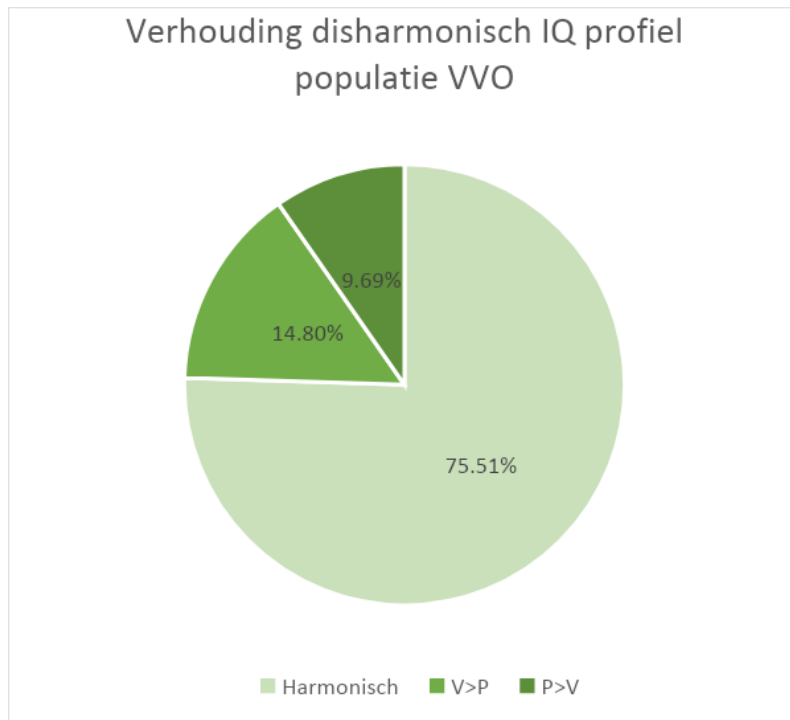

Fig.2.6 overzicht harmonisch / disharmonisch IQ profiel (gegevens 2020)

Als we de verhouding uitsplitsen naar leerstroom kan worden vastgesteld dat de verhouding bij de jongste leerlingen van VVO gelijk is. Ongeveer 40% van de leerlingen heeft een disharmonisch profiel dat gelijk verdeeld is over een hoger verbaal of perfoormaal vermogen.

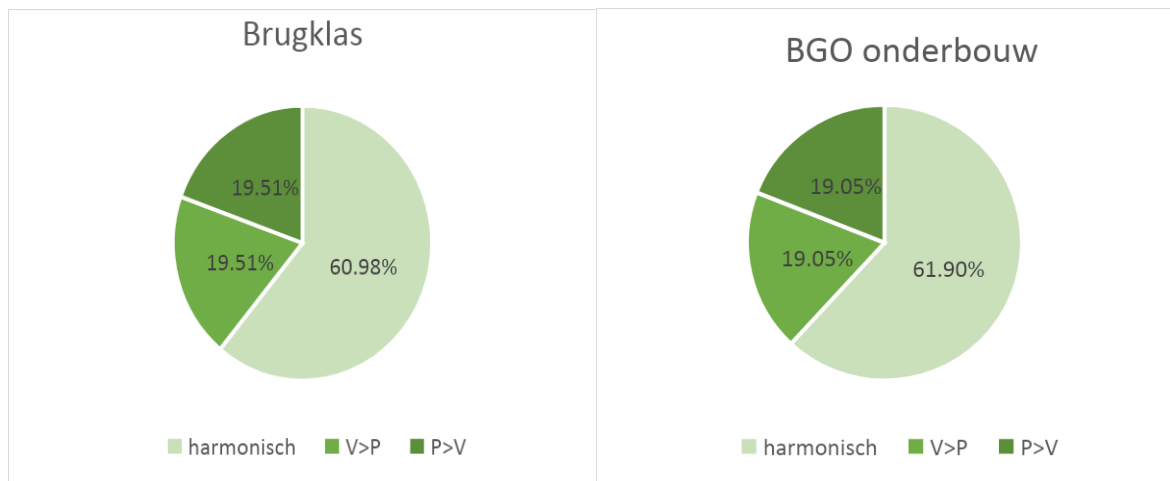

Fig.2.7 overzicht harmonisch/disharmonisch IQ profiel onderbouwleerlingen (gegevens 2020)

Na de determinatie zien we dat het grootste deel van de leerlingen met een disharmonisch profiel doorstroomt naar de TL conform het uitstroomperspectief. Een disharmonisch profiel heeft nauwelijks invloed op het bijstellen van het uitstroomperspectief.

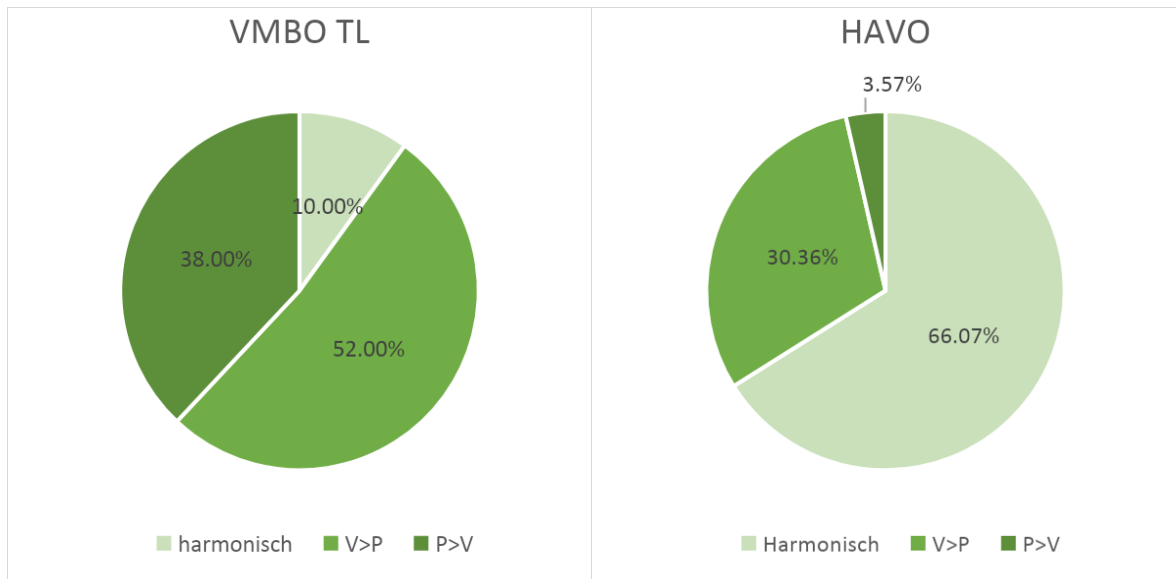

Fig.2.8 overzicht harmonisch/disharmonisch IQ bovenbouwleerlingen uitgesplitst naar leerstroom (gegevens 2020)

Landelijk gezien is de trend dat het aantal disharmonische intelligentieprofielen binnen het VMBO toeneemt. In de inrichting van het onderwijs en de ondersteuning aan met name de BGO en VMBO stroom houden we rekening met deze trend. (Zie paragraaf 2.5).

2.3.4 Kenmerken van gedrag/DSM V diagnoses

Sinds de komst van het passend onderwijs is de verschuiving van de oude Mytyl-populatie naar de leerlingen die meer ondersteuning op het psychische vlak nodig hebben evident.

De beschrijving van de populatie naar diagnose neigt naar het medisch model, terwijl één van de uitgangspunten van passend onderwijs is dat er in ondersteunings- en onderwijsbehoeften moet worden gedacht in plaats van diagnoses. Toch merken wij dat veel van de ketenpartners en instellingen zoals DUO daar nog niet in mee gaan. Zo moet een leerling uit het VSO toch een diagnose hebben als er extra hulpmiddelen of tijd moet worden aangevraagd voor het eindexamen.

Binnen Heliomare VVO trachten wij zoveel mogelijk naar onderwijs- en ondersteuningsbehoefte van de leerling te kijken. Voor de beschrijving van de populatie zijn de diagnoses een handvat om het overzicht te behouden en onderwijs- en ondersteuningsbehoeften binnen kaders te kunnen beschrijven. In de praktijk wordt echter niet naar diagnose gekeken, maar naar de ondersteuning die past bij de kenmerken van het gedrag van de individuele leerling.

De populatie is op het gebied van ondersteunings- en onderwijsbehoeften door de grote verscheidenheid aan diagnose en/of daaraan gerelateerde kenmerken zeer divers.

Hoewel Heliomare op voorhand geen leerlingen uitsluit, zeker niet enkel op basis van een diagnose, kunnen we wel stellen dat Heliomare Onderwijs VVO leerlingen met extreem externaliserend gedrag niet voldoende kan ondersteunen. Daarom zijn leerlingen met de kenmerken, onderwijs- en ondersteuningsbehoeften die passend zijn bij externaliserend gedrag nauwelijks onderdeel van onze populatie.

Fig.2.9 Vastgestelde DSM V diagnoses bij leerlingen van Heliomare VVO (gegevens 2020)

Figuur 2.10 geeft de meest voorkomende diagnoses weer. Daarbij moet worden opgemerkt dat bijna 40% van de leerlingen van de huidige populatie meerdere diagnoses heeft.

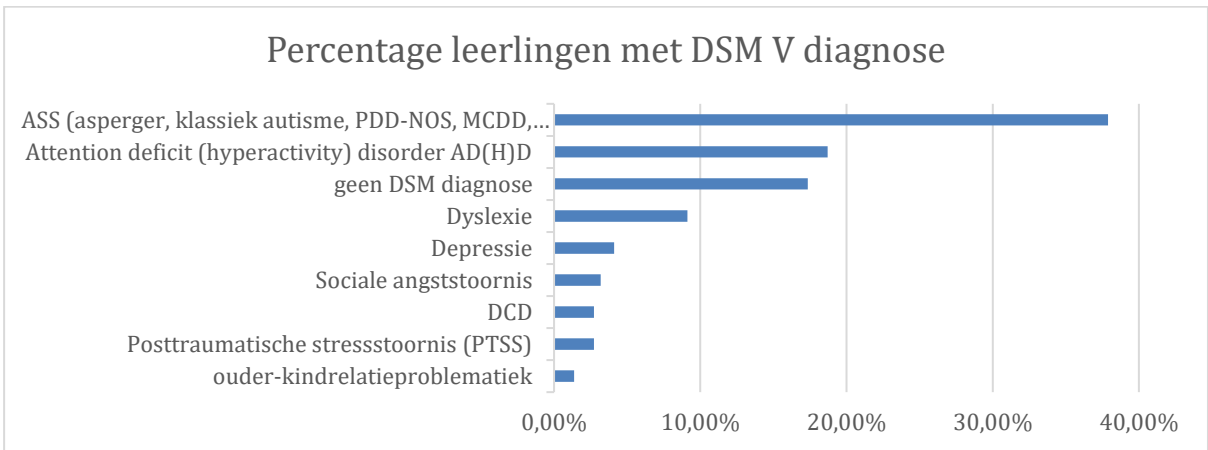

Fig.2.10 9 meest voorkomende DSM V diagnoses Heliomare VVO (gegevens 2020)

2.3.5 Comorbiditeit

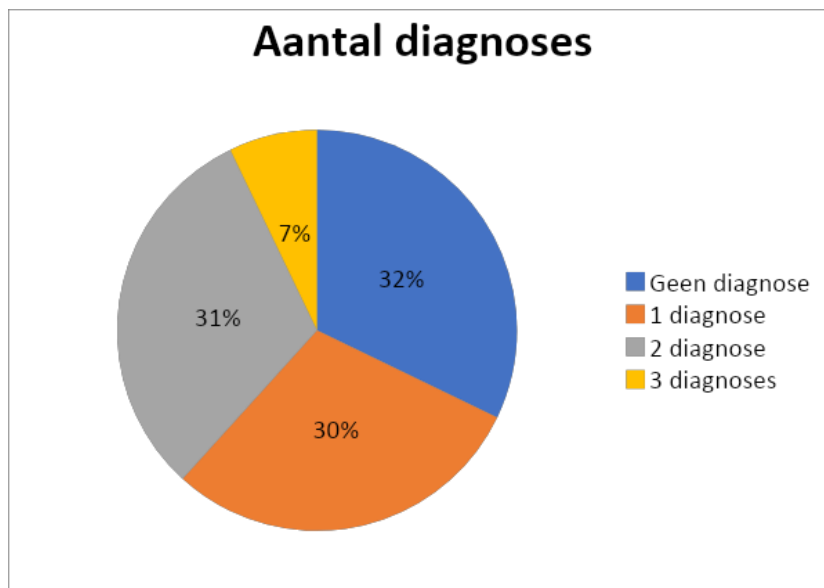

Fig.2.11 Percentage leerlingen met aantal vastgestelde diagnoses van Heliomare VVO (gegevens 2020)

Zoals te zien in figuur 2.11 is er bij meer dan de helft van de gediagnosticeerde leerlingen sprake van comorbiditeit. Vooral bij de leerlingen met een diagnose in het autistisch spectrum is er vaak sprake van comorbiditeit (48%)

De meest voorkomende comorbiditeit is die van ASS en AD(H)D.

In het geval van een ADD of ADHD diagnose zonder ASS zien we bij 20% ook dyslexie.

Als er sprake is van 3 diagnoses, is dit in 83% van de gevallen een combinatie van ASS, AD(H)D en dyslexie.

Uit de bovenstaande gegevens zien we dat dyslexie veel voorkomt. Zeker als comorbiditeit bij de meest voorkomende diagnoses. Hierbij moet wederom worden aangemerkt dat een groot deel van onze leerlingen geen diagnose heeft. Ook bij deze groep zien we leerlingen met kenmerken van dyslexie. Omdat een dyslexie-onderzoek voor leerlingen boven de 12 door ouders zelf moet worden vergoed, vindt er ook nauwelijks nog diagnose plaats.

In de ondersteuning en inrichting van de lessen wordt er rekening gehouden met leerlingen met dyslexie of kenmerken van dyslexie (zie verder paragraaf 5.2.5 over dyslexie).

2.3.6 Medisch Fysieke Aandoeningen

Heliomare Onderwijs verzorgt van oudsher mytylonderwijs. Sinds de invoering van passend onderwijs is deze doelgroep duidelijk verschoven en verbreed.

Er is echter nog steeds een groot deel van onze populatie dat in het regulier onderwijs onvoldoende kan worden ondersteund ten behoeve van een medische aandoening.

Figuur 2.9 is een overzicht van de meest voorkomende medische diagnoses.

Hierbij moet worden opgemerkt dat dit de vastgestelde medische diagnoses zijn. Er is een grote groep leerlingen met kenmerken horend bij bepaalde medische diagnoses zonder een vastgestelde diagnose. Deze zijn niet meegenomen in de grafiek. De grafiek geeft derhalve een globaal overzicht.

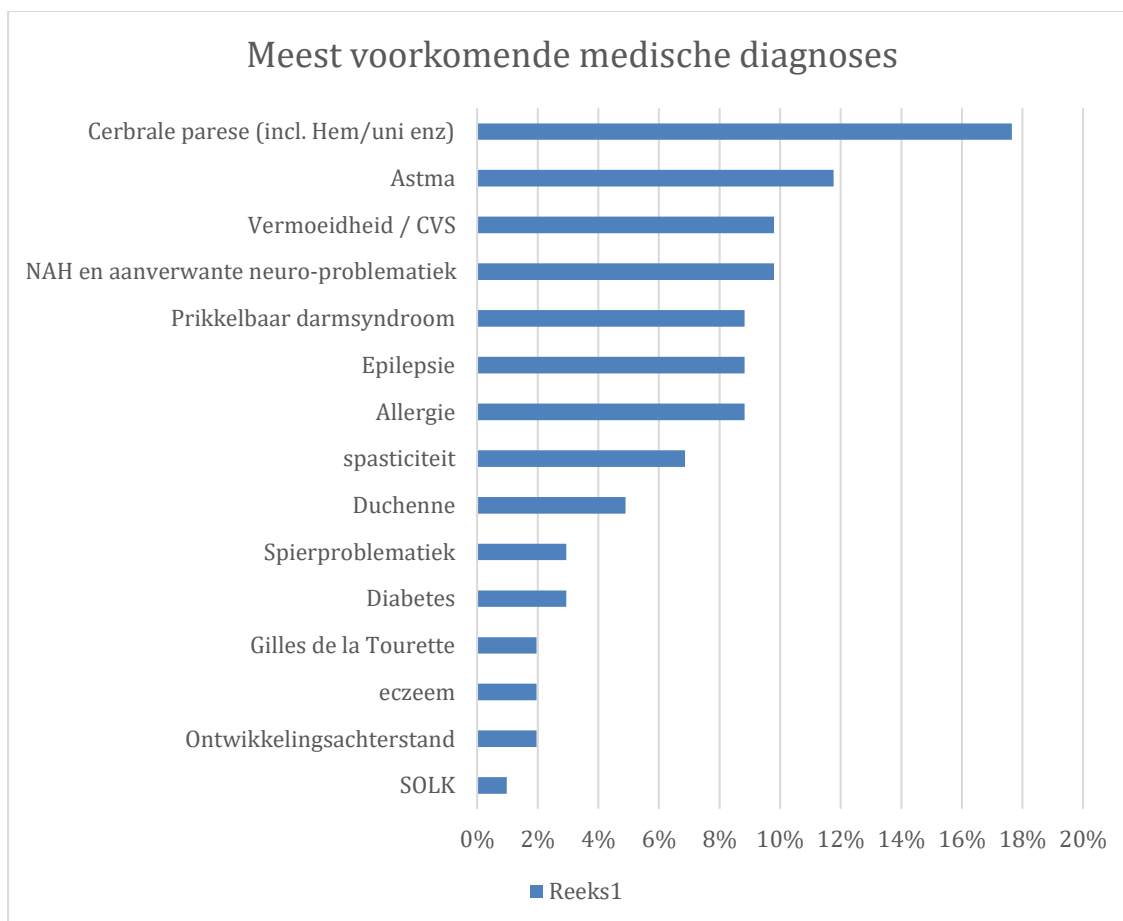

Fig.2.12 Percentage leerlingen met aantal vastgestelde diagnoses van Heliomare VVO (gegevens 2020)

Voor deze leerlingen geldt vaak dat zij door therapieën of beperkte belastbaarheid geen volledig lesrooster kunnen volgen.

De grootste groep leerlingen met een medische diagnose (14,28%) heeft een neurologische aandoening met bijbehorende onderwijs- en ondersteuningsbehoeften.

Er moet ook opgemerkt worden dat er voor 25% van onze leerlingen geen medische diagnose is, echter wel een omschrijving waarbij in veel gevallen de omschrijving overeenkomt met de kenmerken van somatisch onverklaarbare lichamelijke klachten (SOLK). Hiermee wordt de groep met SOLK of SOLK-kenmerken verreweg de grootste.

2.3.7 Combinatie fysieke en psychische beperking bij de leerling

Natuurlijk is het niet zo dat leerlingen óf kenmerken van een fysieke beperkingen hebben óf kenmerken van een psychische beperking. Bij 53% van onze leerlingen is er sprake van zowel kenmerken van een psychische als een fysieke beperking.

2.3.8 Leerlingen met revalidatie-indicatie

Van de leerlingen van Heliomare Onderwijs afdeling VVO en Entree heeft 28% een revalidatie-indicatie. Hierdoor is het voor deze leerlingen mogelijk om tijdens schooltijd in het gebouw therapie te krijgen. De therapie kan zowel fysiek als psychisch van aard zijn.

Door de therapie kan het zijn dat leerlingen lessen missen. De docenten houden hier rekening mee.

2.3.9 Beperkte belastbaarheid bij de leerling

Onder andere als gevolg van de eerder beschreven diagnoses, alsmede de kwetsbaarheid van veel leerlingen, is meer dan 20% van de leerlingen niet in staat een volledige lesweek te volgen.

Indien er geen sprake is van een medische verklaring, wordt er via de Commissie van Begeleiding aan inspectie ontheffing van onderwijstijd gevraagd.

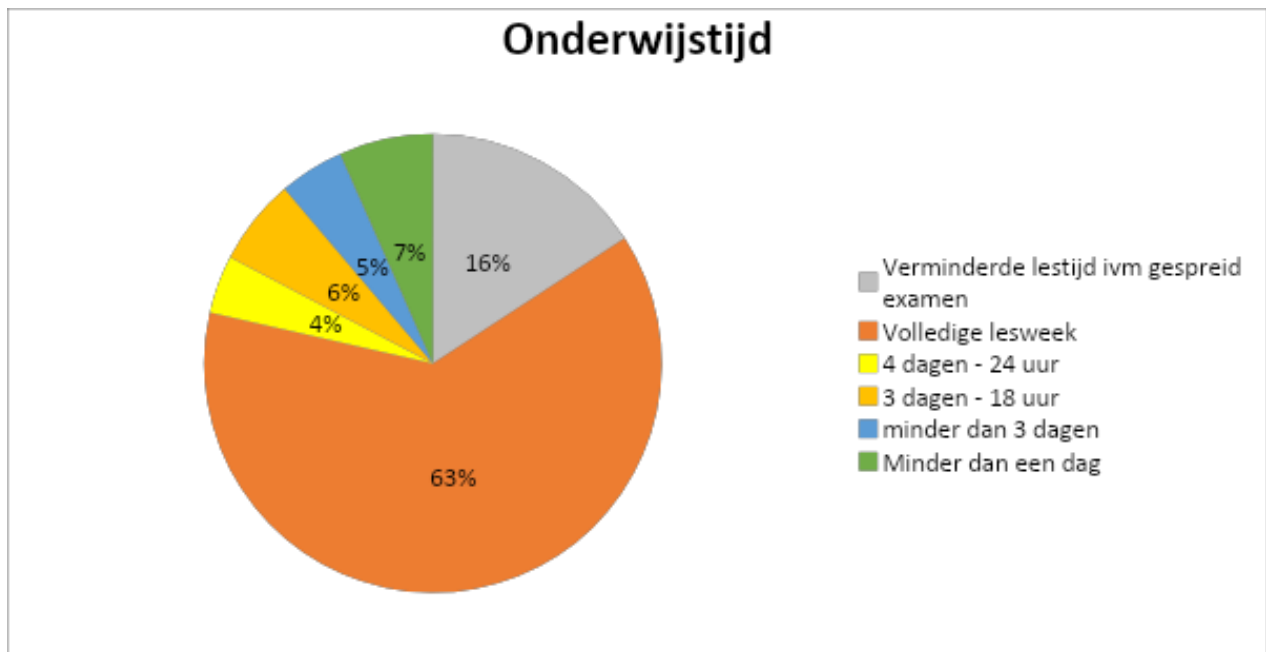

Fig.2.13 Onderwijstijd per percentage leerlingen van Heliomare VVO (gegevens 2020)

Heliomare College VVO stelt bij vermindering van onderwijstijd altijd ten doel om de belastbaarheid zoveel mogelijk uit te breiden en streeft naar een volledige lesweek. Kijkend naar de voorgaande paragrafen moet daarbij wel worden opgemerkt dat dit voor sommige leerlingen niet haalbaar is.

Er is ook een groep in de bovenbouw die een gespreid examen doet (zie basisondersteuning). Leerlingen met een gespreid examen hebben vrijstelling van lessen voor de vakken die ze reeds hebben behaald. Deze vrijstelling voor de vakken betekent niet dat ze vrijstelling van onderwijs hebben. School zoekt samen met de leerling een passende invulling voor deze uren.

2.3.10 Schoolwisselingen in het V(S)O

43% Van onze leerlingen stromen vanuit het SO of SBO in bij Heliomare College VVO. Van de leerlingen die eerst op een andere school voor voortgezet onderwijs zitten, komt 38% zonder verdere wisselingen naar school. Het grootste gedeelte hiervan komt vanuit het regulier voortgezet onderwijs.

De overige 62% heeft nog één of meerdere schoolwisselingen in het V(S)O voordat ze op Heliomare terechtkomen.

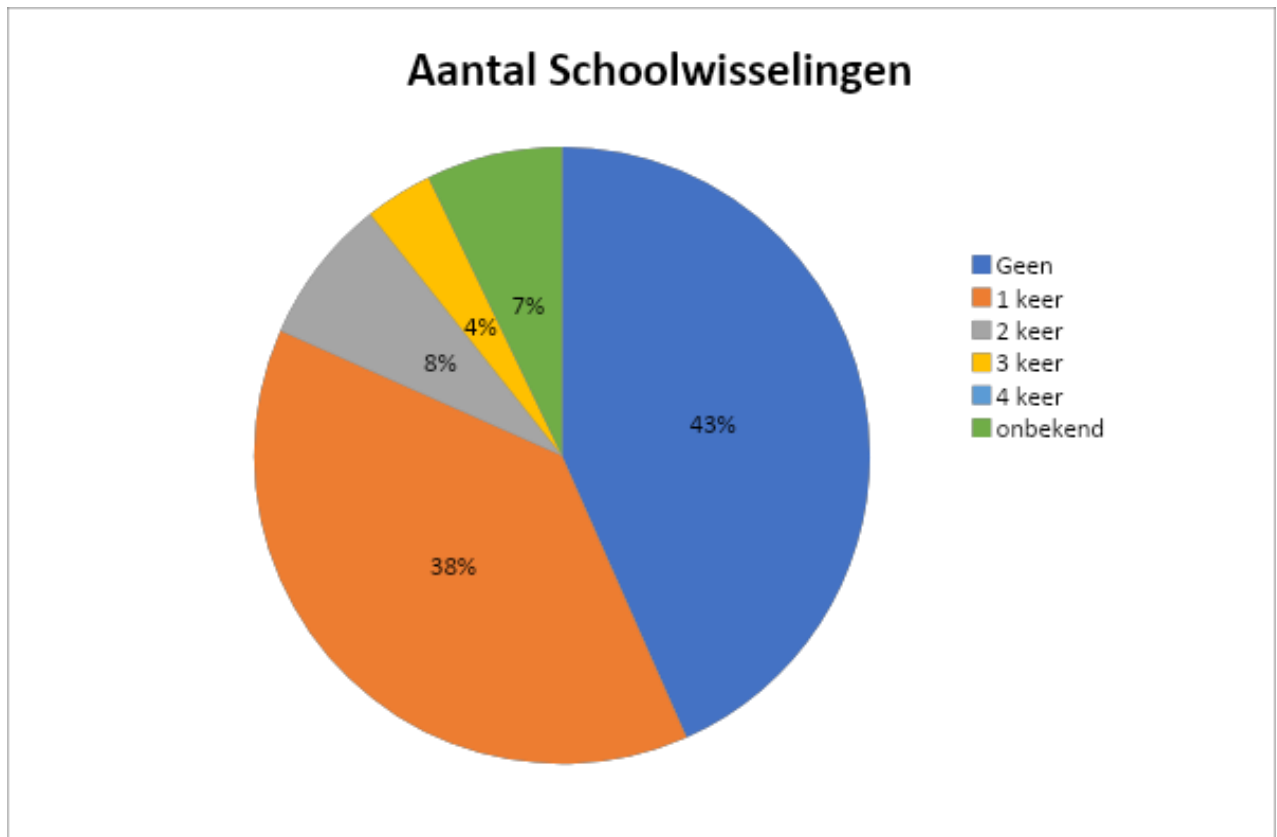

Fig.2.14 Aantal schoolwisselingen per percentage leerlingen van Heliomare VVO (gegevens 2020)

Leerlingen met een onderbroken schoolloopbaan (schoolwisselingen of langere periode(s) van thuiszitten) kenmerken zich in veel gevallen door een uiteenlopend niveau per examenvak. Er is een duidelijke correlatie tussen de mate van niveauverschillen tussen de examenvakken en de mate van onderbreking.

De meeste leerlingen die tussentijds instromen doen dit in de midden- en bovenbouw. Dit betekent dat zij zich moeten aanpassen aan het niveau en de methodes van school, maar dat ook de groepsdynamica weer verandert.

2.4 Samenvatting populatie

Het voortgezet speciaal onderwijs van Heliomare Onderwijs voor de uitstroom vervolgonderwijs, biedt onderwijs en ondersteuning aan leerlingen in de leeftijd van 12 tot maximaal 20 jaar. Heliomare onderwijs kent leerlingen met verschillende problematiek. Door handelingsgericht te werken wordt geprobeerd adaptief onderwijs en een goede leerlingbegeleiding goed voor elkaar te krijgen. De vraag van de leraar, ouders en het kind is het uitgangspunt binnen het perspectief van de leerstream en het daarbij behorende eindkader.

Heliomare Onderwijs VVO verzorgt onderwijs voor:

- Leerlingen met een IQ boven de 70 op het niveau van vmbo basis, kader, theoretisch en havo die op basis van hun ondersteunings- en onderwijsbehoeften geen of tijdelijk geen onderwijs in het regulier voortgezet onderwijs kunnen volgen.
- Leerlingen met een ondersteuningsvraag op basis van een enkel- of meervoudige fysieke beperking, die naast passend onderwijs ook (verpleegkundige-) zorg en/of therapie nodig hebben.
- Leerlingen met een ondersteuningsvraag op basis van kenmerken van enkel- of meervoudige psychische beperkingen, die naast passend onderwijs ook daarin begeleiding nodig hebben.

- Leerlingen die beperkt tot zeer beperkt belastbaar zijn als gevolg van beperkingen op het fysieke of psychische vlak.
- Leerlingen met beperkte visuele of auditieve ondersteuning
- Leerlingen met internaliserende problematiek al dan niet in combinatie met bovenstaande.
- Leerlingen die ondersteuning en begeleiding nodig hebben bij de terugkeer naar onderwijs en daaropvolgend onderwijs in een schoolse setting.
- Leerlingen met de potentie om door te kunnen groeien naar een MBO, HBO of VWO-opleiding
- Leerlingen die zelfstandig kunnen participeren in groepsgebonden onderwijs.
- Kunnen omgaan met de verschillen in de pedagogische aanpak afhankelijk van de ondersteuningsbehoefte

Grenzen aan de ondersteuning

Heliomare Onderwijs VVO is niet toegerust om onderwijs te bieden aan leerlingen met de volgende kenmerken of onderwijs- en ondersteuningsbehoeften:

- Langdurig individueel onderwijs
- Permanente individuele begeleiding
- Niet om kunnen gaan met aansturing door meerdere medewerkers
- Omschreven externaliserende gedragsproblematiek
- Blijvend en onvoldoende beïnvloedbaar grensoverschrijdend gedrag.
- Ernstige psychische stoornissen waarbij behandeling noodzakelijk is
- Intensief behandeltraject vanuit GGZ
- Leerlingen die direct dienen in te stromen in het examenjaar van vmbo-tl of havo

3 Doelgroepenmodel

Leerlingen van Heliomare worden in beeld gebracht met het landelijk doelgroepenmodel. Het model is een matrix maar leest niet van boven naar beneden.

Het doelgroepenmodel wordt gebruikt om leerlingen de juiste ondersteuning te kunnen bieden, in de juiste leerroute te plaatsen en ook om te verklaren waarom een leerling met bepaalde cognitieve vermogens toch niet in staat is om een vervolgopleiding op dat niveau te doen.

Individuele leerlingen wordt in beeld gebracht op de vijf dimensies van menselijk functioneren:

1. verstandelijke mogelijkheden: IQ (verbaal en perfoormaal)
2. adaptief gedrag: een inschatting van de ontwikkelingsleeftijd, het cognitief functioneringsniveau en de leerstandaard.
3. participatie: omschrijving van functioneren in andere settings zoals gezin, sportclub.
4. gezondheid en etiologie: omschrijving van fysieke en medische situatie.
5. context: omschrijving van de sociale en fysieke omgeving.

Ondanks alle verschillen tussen onze leerlingen zien we ook gemeenschappelijke kenmerken. Die kenmerken zijn geclusterd in zeven doelgroepen. Deze doelgroepen zijn gerelateerd aan de mate van de cognitieve ontwikkelingsmogelijkheden en adaptief functioneren.

Het werken met het landelijk doelgroepenmodel levert een belangrijke bijdrage aan het vergroten van:

- de opbrengstgerichtheid van het onderwijs (kwaliteitszorg),
- het doelgericht plannen van het onderwijs aan leerlingen,
- het maken van beredeneerde keuzes in leerlijnen en onderwijsaanbod,
- een betere afstemming met ouders en leerling,
- een goede overgang naar vervolgonderwijs, arbeidsmarkt of dagbesteding.

Met het doelgroepenmodel worden nadrukkelijk alle factoren van de leerling betrokken. Deze brede interpretatie is van groot belang, zeker als de cognitieve mogelijkheden en de sociale vaardigheden ver uit elkaar liggen. Anderzijds voorkomt het model 'onderpresteren' of 'ondervragen' en overschatting van leerlingen, doordat het model alle factoren die van invloed kunnen zijn op de ontwikkeling van de leerling zichtbaar maakt. Aan de hand hiervan wordt de leerroute en het onderwijsperspectief bepaald. Bovendien worden cognitieve prestaties en het benutten van mogelijkheden en talenten van leerlingen gestimuleerd.

Dit beeld leggen we vast in het ontwikkelingsperspectief (OPP). Het duidt tevens een passende uitstroombestemming. Vanuit verschillende expertises worden vervolgens samen met leerling en ouders doelen gesteld om op het gewenste niveau uit te stromen. Dit is een proactief en cyclisch proces.

		1	2	3	4	5	6	7			
Totaal IQ		< 20	20 - 34	35 - 49	50 - 69	PRO 55-80	70 - 89	90 - 110	> 110		
Indeling Inspectie		< 35		35 - 49	50 - 69		70 - 79	80 - 89	90 - 110	110 - 120	> 120
Ontwikkelingsleeftijd (SEO)		0-2 jaar	2-5 jaar	5-8 jaar	8-12 jaar		12-16 jaar		kalenderleeftijd	kalenderleeftijd	
Didactisch functioneringsniveau				FN E3-E4	FN M5-E6		Referentieniveau 1F/ onderdelen 2F	Referentieniveau 2F	Referentieniveau 3F-4F		
Leerstandaard		Plancius 1-6 VSO niveau 2	VSO niveau 6	VSO niveau 9	VSO niveau 12	VSO niveau 12/14	VSO niveau 14 Streven naar eindtermen VO Passende perspectieven Pro leerroute A	VSO niveau 16 Conform eindtermen VO Passende perspectieven VMBO leerroute 2F (taal) Passende perspectieven VMBO leerroute 2A en leerroute 2F (rekenen)	Conform eindtermen VO		
Leerroutes Passende Perspectieven PRO				Passende perspectieven Pro leerroute D	Passende perspectieven Pro leerroute C	Passende perspectieven Pro leerroute B					
Leerroutes Passende Perspectieven VMBO BBL/KBL											
Leerkenmerken		Sensomotorisch en gevoelsmatig	Pragmatisch	Egocentrisch	Egocentrisch en permaaal		Permaaal en ongericht	Toepassingsgericht	Betekenisgericht		
Ondersteuning s-behoeft t.a.v.	leren en ontwikkelen	Zeer intensief	Intensief	Voortdurend	Regelmatig		Incidenteel	Op afroep	Leeftijdsadequaat		
	sociaal-emotionele ontwikkeling	Zeer intensief	Intensief	Voortdurend	Regelmatig		Incidenteel	Op afroep	Leeftijdsadequaat		
	communicatie	Zeer intensief	Intensief	Voortdurend	Regelmatig		Incidenteel	Op afroep	Leeftijdsadequaat		
	fysieke situatie	Zeer intensief	Intensief	Voortdurend	Regelmatig		Incidenteel	Op afroep	Op afroep		
	medische situatie	Zeer intensief	Intensief	Voortdurend	Regelmatig		Incidenteel	Op afroep	Op afroep		
Uitstroombestemming		Belevingsgericht	Taakgericht en activerend	Beschut werk	Arbeid		Arbeid met certificaten MBO Entree	MBO 2/3/4	MBO 3/4 HBO/WO		
		Dagbesteding		(beschutte) arbeid			Arbeid/ Vervolgonderwijs	Vervolgonderwijs			

Figuur 3.1 Doelgroepenmatrix VSO

Onderlegger leerkenmerken

1	2	3	4	5	6	7
Sensomotorisch en gevoelsmatig	Pragmatisch	Egocentrisch	Egocentrisch en perfoormaal	Perfoormaal	Toepassingsgericht (Vermunt)	Betekenisgericht (Vermunt)
Het leren is sterk gebonden aan het hier en nu en aan de fysieke omgeving en het eigen lichaam	Door te doen, ervaren en herhalen leert de leerling. Concrete praktische voorbeelden bieden ondersteuning.	De leerling wil leren wat nuttig is om zelfstandig het alledaagse leren te hanteren, concreet, dichtbij in tijd en ruimte en gericht op de eigen emotionele beleving.	De leerling wil leren wat nuttig is om zelfstandig het alledaagse leven te hanteren. Ook kan de leerling modellen, schema's en diagrammen gebruiken om opgedane kennis te structureren.	De leerling werkt met en past toe algemene en vakspecifieke strategieën en metacognitie.	De leerling richt zich vooral op de toepassingsmogelijkheden van de leerstof. Hij wil weten of de leerstof relevant is voor de praktijk en heeft vooral behoefte aan concrete informatie en voorbeelden.	De leerling richt vooral zijn aandacht op de te bestuderen stof. Hij onderzoekt standpunten, ideeën en conclusies, legt verbanden en vormt zijn eigen mening.

Figuur 3.2 Onderlegger leerkenmerken: Uitleg per leerkenmerk

De informatie over het doelgroepenmodel en kijkwijzers en invulwijzers zijn te vinden op de website van Lecso: <https://doelgroepenmodel.lecso.nl>

Voor een overzicht van de uitstroomgegevens van onze scholen verwijzen we u naar de website www.scholenopdekaart.nl

4 Inrichting van onderwijs en zorg

4.1 Pedagogisch en didactisch klimaat

Het pedagogisch klimaat op onze scholen kenmerkt zich door de volgende waarden: Veilig, Samen, Groeien.

Elke leerling heeft een grote behoefte aan een veilig klimaat om te kunnen leren en vertrouwen te ontwikkelen in hun mogelijkheden.

Het schoolklimaat op de locaties van Heliomare Onderwijs is respectvol, stimulerend en uitdagend. Dat is de voorwaardelijke basis waarop het onderwijsaanbod succes heeft. De leerlingen worden positief benaderd en wordt de motivatie en participatie om te leren versterkt. De zelfregie van leerlingen is onderdeel van het leren maken van keuzes en de zelfredzaamheid.

Voor zover dit past binnen de mogelijkheden van de leerling moedigt het veilige schoolklimaat het proces waarbij de leerling zijn beperking kent, erkent en uiteindelijk accepteert, alsmede die van andere leerlingen. Maar ook zijn of haar talenten ontwikkelt en mogelijkheden benut binnen een multi-disciplinaire ondersteuning.

Er is intensieve aandacht voor alle leergebied-overstijgende kerndoelen met het accent op de thema's leren leren leren, functioneren in sociale situaties, het uitvoeren van taken en het ontwikkelen van een persoonlijk toekomstperspectief. Het leren omgaan met de beperking loopt door al deze thema's heen.

Het onderwijs is gericht op het geven van inzicht aan de leerling, zodat deze leert te reflecteren en te anticiperen op eigen gedrag en leerhouding. Dit wordt aangepast aan de mogelijkheden van de leerling.

Binnen het VSO is voor het sociaal emotioneel leren en burgerschap gekozen voor het Leefstijl-programma. Hierin worden jongeren bewust gemaakt van het goed omgaan met elkaar, maar ook het goed zijn voor jezelf en de plaats van de jongere in de maatschappij aan de hand van verschillende thema's. Niet alleen het individu wordt hierdoor sterker, maar ook de groep. Het bevorderen van positieve groepsrelaties speelt in de Leefstijl-lessen een grote rol. Het pestprotocol is onderdeel van de stimulering van de positieve groepsrelaties.

De onderwijsbehoeften van de leerling staan centraal: Wat heeft een leerling nodig om een doel en uiteindelijk het door hem of haar gewenste uitstroomniveau te behalen? Welke aanpak, benadering en instructie heeft de leerling nodig? Het gezamenlijk stellen van doelen speelt hierbij een belangrijke rol. Het betrekken van de leerling in het stellen van zijn of haar onderwijsdoelen heeft een positief effect op de prestatiemotivatie.

De onderwijsbehoeften en doelen worden vastgelegd in het ontwikkelperspectief van de leerling. Vanuit de gedachte van gedeelde verantwoordelijkheid worden de leerlingen en ouders hier direct bij betrokken.

Heliomare Onderwijs werkt handelingsgericht en bevordert de zelfredzaamheid van de leerling op sociaal, emotioneel, educatief en fysiek gebied en de oriëntatie op zijn toekomstige participatie in de maatschappij, danwel het succesvol zijn binnen het vervolgonderwijs.

School, leerling en ouders zijn samen verantwoordelijk voor het ontwikkelingsproces van die leerling. Samen streven wij ernaar om realistische doelen te stellen.

De locaties hanteren de handelingsgerichte cyclus: intake, strategie, onderzoek, indicering en advies.

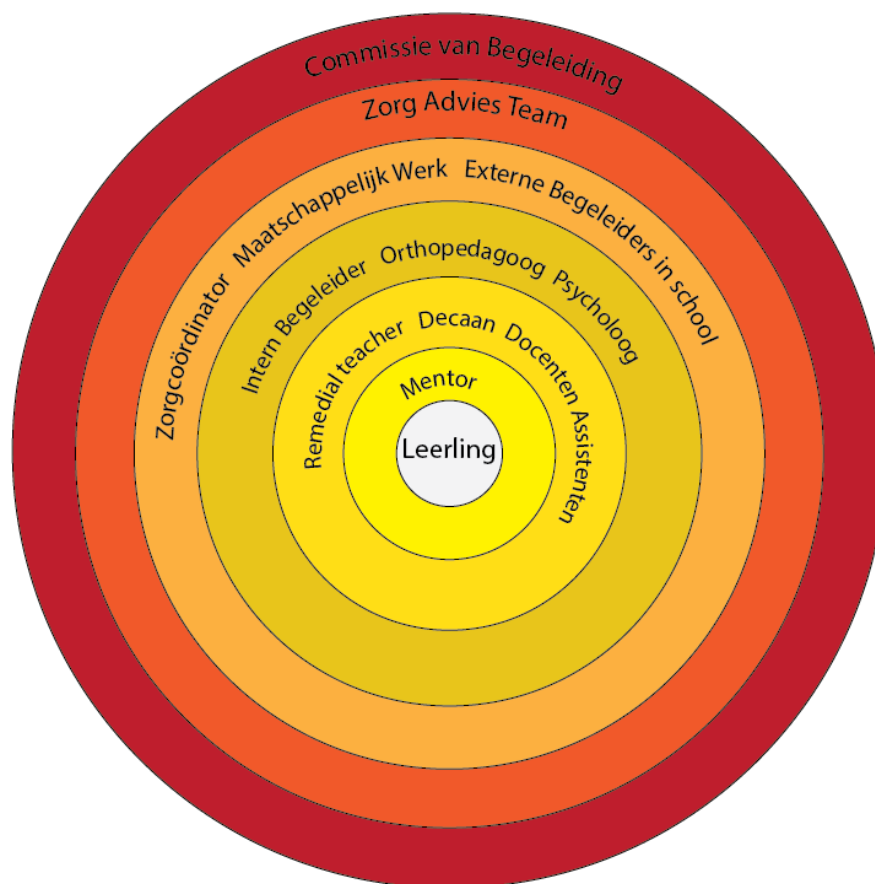
Het samenstellen van de groepen doen wij op basis van de instroomgegevens en de uitkomsten van de determinatieprocessen. Wij proberen zoveel mogelijk leerlingen van eenzelfde didactisch niveau en leeftijd bij elkaar te plaatsen. Leerlingen worden niet geclusterd op ondersteuningsbehoeften, omdat wij van mening zijn dat leerlingen moeten leren omgaan met onderlinge verschillen als voorbereiding op de maatschappij.

De vorderingen en ontwikkelingen van de leerlingen worden vastgelegd in het leerlingvolgsysteem SOMToday.

Er is een pestprotocol dat is gebaseerd op de no-blame methode en actief wordt gebruikt bij conflicten op dat gebied.

4.2 Organisatie van begeleiding en ondersteuning

In de begeleiding van de leerling op school speelt de mentor een cruciale rol. Hij of zij is het directe aanpreekpunt voor leerling en ouders/verzorgers. We trachten zoveel mogelijk twee mentoren aan een klas te koppelen, zodat er altijd iemand aanspreekbaar is.

Figuur 4.1 Weergave van organisatie van bij een leerling betrokken medewerkers

4.2.1 De Commissie voor de Begeleiding

De school heeft een commissie voor de begeleiding (CVB). De CvB wordt voorgezeten door de schoolleider. Verder zitten er een psycholoog/orthopedagoog, maatschappelijk werkende, intern begeleider, zorgcoördinator en jeugdarts in de commissie.

De commissie komt vier keer per jaar bijeen met als doel het monitoren en bijsturen van het onderwijsproces en de controle op de OPP's. Dit op zowel school- als leerlingniveau.

De CvB:

- monitort, stuurt en begeleidt het onderwijs-leerproces.
- verzorgt voorlichting en advisering.
- is eindverantwoordelijk voor het aangeboden onderwijs en begeleidingsprogramma, inclusief advisering met betrekking tot uitstroomperspectief.
- is verantwoordelijk voor het opstellen van het ontwikkelingsperspectief en houdt regie over de evaluatie van de doelen en terugkoppeling naar de samenwerkingsverbanden.
- bewaakt de kwaliteit van de leerlingenzorg.
- toetst de toelating van de leerlingen aan de criteria zoals gesteld.
- adviseert het bevoegd gezag omtrent de plaatsing van leerlingen.

4.2.2 Zorg Advies Team (ZAT)

Het Zorg Advies Team (ZAT) komt tweewekelijks bijeen en bespreekt leerlingen op basis van handelingsgerichte casuïstiek. De zorgcoördinator zit het overleg voor. Vaste deelnemers van het ZAT-overleg zijn de ortho-pedagoog / psycholoog van de desbetreffende bouw, maatschappelijk werk en op basis van de casus de jeugdarts, de liaison van revalidatie en/of de schoolleider. Indien nodig sluit de mentor aan.

Het ZAT :

- behandelt individuele casuïstiek op basis van het model van handelingsgericht werken.
- verzorgt handelingsgerichte diagnostiek (gericht op de ontwikkeling van de mogelijkheden van de leerling).
- verzorgt begeleiding van medewerkers en ouders.
- draagt zorg voor de inzet en ondersteuning van integrale expertise bij het onderwijsproces.
- stemt af met externe instanties.

4.2.3 Leerlingbespreking

Eens in de drie weken staat is de kernteamvergadering een leerlingbespreking. Volgens planning worden groepen besproken op pedagogisch en didactisch niveau door de docenten en assistenten. Naast de geplande groepen kunnen Individuele leerlingen worden ingebracht door de mentoren. Eventuele hulpvragen rondom zorg of ingrijpen in het onderwijsproces worden doorgezet naar het ZAT overleg. Bij deze besprekingen sluiten docenten, assistenten en IB-ers aan. Indien noodzakelijk ook betrokken ortho-pedagoog/psycholoog en/of zorgcoördinator.

Vier keer per jaar is er een rapportbespreking waarin de cognitieve voortgang wordt besproken van alle leerlingen in het betreffende kernteam.

4.3 Didactische Schoolstandaarden

4.3.1. Standaard Nederlands (taal)

Taal-niveau	vmbo/ havo 1		vmbo/ havo 2		vmbo 3		vmbo 4		havo 3		havo 4		havo 5	
1F	X	25%												
Onderweg naar 2F	X	75%	X	80%	X	70%	X	25%						
2F			X	20%	X	30%	X	65%	X	50%				

Onderweg naar 3F				X	10%	X	50%	X	50%	X	25%
3F								X	50%	X	65%
Onderweg naar 4F										X	10%

Fig. 4.2 schoolstandaard op taalniveau

Taalniveau per leerjaar (1 F, 2F, 3F of 4F)

In een leerjaar kunnen meer kruisjes staan. Het betekent dat

1. er een fundamenteel niveau is, waarvan het wenselijk is dat de leerling het bereikt in een bepaald leerjaar (gele vakjes);
2. er een vereist niveau is voor het examenjaar (groene vakjes);
3. er een (ambitieuw) streefniveau ligt in dat leerjaar voor de leerling die meer uitdaging aankan (oranje gemarkeerd);
4. dat er naar verwachting een deel van de leerlingen het niveau niet/onvoldoende zal bereiken aan het einde van het vmbo of havo (rood gemarkeerd). *)

*) Dit komt overeen met het uitgangspunt van de commissie Meijerink dat maximaal 25% van de eindexamenleerlingen Nederlands dit niveau mogelijk niet bereikt.

Er zijn twee leerjaren – 4 vmbo en 5 havo - waarin drie niveaus van toepassing kunnen zijn: onderweg naar het eindniveau (2F of 3F), presterend op het eindniveau (2F of 3F) of hoger dan het beoogde eindniveau (onderweg naar 3F of 4F).

4.3.2. Standaard Wiskunde (rekenen)

	Jaar 1	jaar 2	jaar 3	jaar 4
VMBO B/K				
	50% niv 1f	100% niv 1f	50% niv 2f	80% niv 2f
TL	50% niv 1f	100% niv 1f	75% niv 2f	100% niv 2f
	50% niv 2f	50% niv 2f	100% niv 2f	
		50% niv 3f	50% niv 3f	
Havo	50% niv 1f	100% niv 1f/ 50%2f	75% niv 2f	100% niv 3f
	50% niv 2f	100% niv 2f / 50% 3f	100% niv 3f	
	100% niv 3f	25% 3S		

Fundamenteel Niveau	Streefniveau (Standaard)	Plus Niveau (Ambitie)
---------------------	--------------------------	-----------------------

Fig. 4.3 Fig. 4.2 schoolstandaard op rekenniveau

Rekenniveau per leerjaar (1 F, 2F, 3F of 3s)

1. Het fundamenteel niveau geeft aan wat de leerling minimaal moet kunnen.
2. Er is een streefniveau is dat door het examenkader wordt aangegeven (4^e en 5^e jaar)
3. Er is een plusniveau voor de leerlingen die het streefniveau eerder halen.
4. HAVO leerlingen met het cultuur en maatschappijprofiel zonder wiskunde zullen het rekenen moeten onderhouden met extra lesstof om wel op het gewenste 3f niveau te blijven.

4.4 Doorstroming en examens

4.4.1 BGO (vmbo-k/b)

De leerlingen uit de BGO-stroom worden op dit moment niet geëxamineerd, omdat er geen extraneus-regeling, noch de mogelijkheid voor een staatsexamen is. Het streven is om dit medio schooljaar 21-22 te verwezenlijken.

Op dit moment stromen de leerlingen van BGO door naar entree of is er de mogelijkheid om in overleg met NOVA bij hen een toelatingsprocedure VSO op te starten, zodat de leerling direct kan instromen op MBO 3/4 niveau.

4.4.2 vmbo-tl en havo

Leerlingen van Heliomare College VVO van HAVO en vmbo-tl doen staatsexamen. Omdat het staatsexamen afwijkt van het examen in het regulier kunnen leerlingen niet instromen in het examenjaar.

Het staatsexamen wijkt in stof en opzet af van het regulier examen. Het bestaat uit het centraal schriftelijk examen en het college examen.

Het centraal schriftelijk examen is gelijk aan dat in het regulier. Het college-examen vindt echter plaats aan het einde van het schooljaar en wordt mondeling afgenomen.

De leerstof van het college-examen wordt jaarlijks vastgesteld door de Dienst Uitvoering Onderwijs en wijkt af van de reguliere schoolexamens. Zo moeten er voor de talen meer boeken worden gelezen en alle stof wordt voor alle examenvakken mondeling afgenomen.

De het gemiddelde van het cijfer van het centraal schriftelijk en het college-examen bepaalt het eindcijfer, waarbij beide cijfers even zwaar tellen.

4.4.3 Overgangsbewijs h3-h4 ten behoeve van doorstroming naar het MBO

Omdat een overgangsbewijs naar havo 4 toegang geeft tot MBO 3 /4, is dit voor een aantal van onze leerlingen een optie. Ze omzeilen hiermee de stress van een examen en kunnen toch doorstromen naar een beroepsgerichte opleiding.

Er is een programma ontwikkeld voor de leerlingen die zo'n overgangsbewijs willen behalen. Daarin is vastgesteld welke onderdelen van welke vakken er als voldoende moeten worden beschouwd en welke competenties een leerling moet hebben om succesvol door te stromen.

Hiermee hebben leerlingen met een groot verschil in niveau binnen hun pakket doordat ze bijvoorbeeld lang hebben thuisgezeten of door een disharmonisch profiel enz. een betere kans om door te stromen richting MBO.

De intern begeleider coördineert dit traject.

4.4.4 entree

Wanneer bij het definitief adviesgesprek de uitstroomrichting arbeid of diplomeren is vastgesteld, kent het examenprogramma van entree drie onderdelen:

Het basisdeel

- Nederlands : Bestaande uit een schriftelijk en een mondeling deel.
- Rekenen : bestaande uit een digitaal examen.
- Loopbaan : Het voldoende hebben afgerond van alle opdrachten.
- Burgerschap : Het voldoende hebben afgerond van alle opdrachten.

Het keuzedeel

Een opgebouwd portfolio in combinatie met een mondeling examen hierover.

Het praktijkgedeelte

Een Proeve van Bekwaamheid op de praktijkplek van de student.

Om te slagen voor de entree moet in elk geval de Proeve van Bekwaamheid als voldoende zijn beoordeeld en is er voor de overige onderdelen een inspanningsverplichting.

4.4.5 jaar- en niveaulagen, profielen en doorstroom

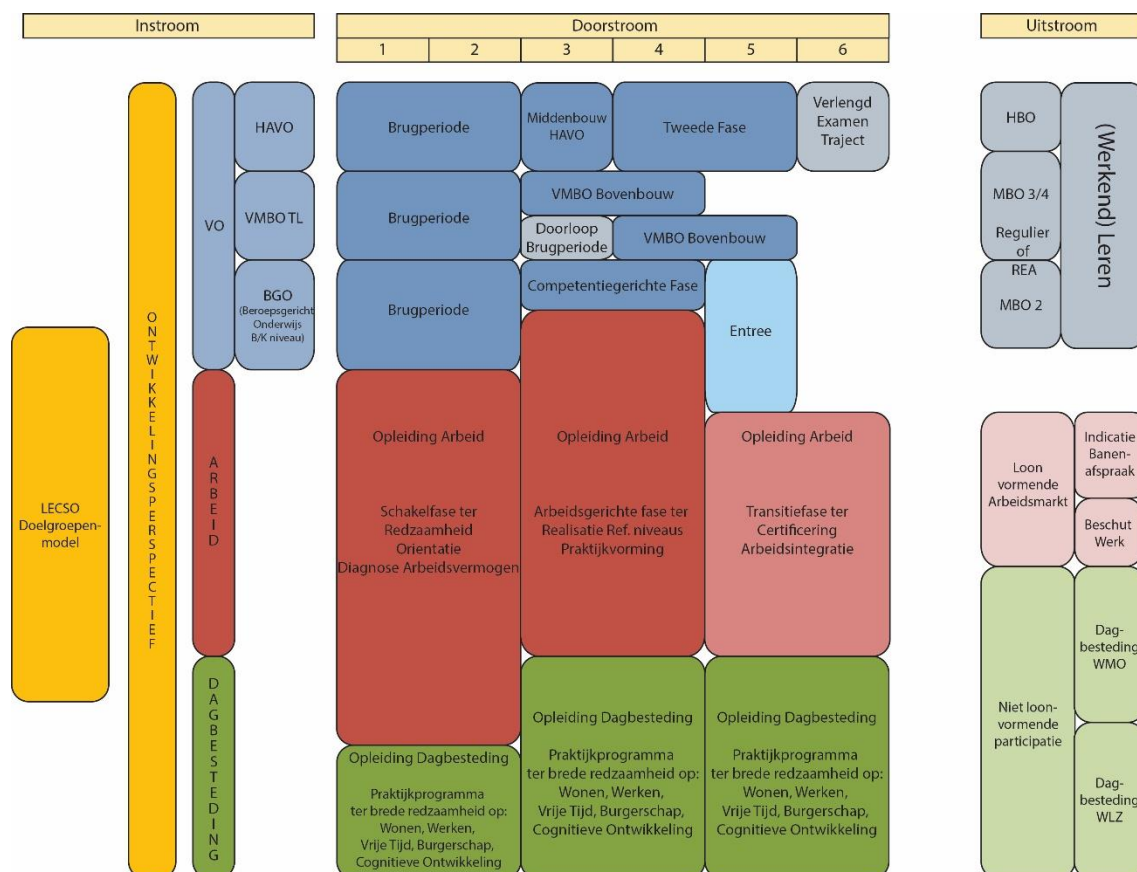

Fig 4.4. doorstroom schema binnen alle leerwegen van Helimare Onderwijs.

Leerlingen van Heliomare college VVO worden ingedeeld in de volgende lagen:

Onderbouw

Laag	Niveau	leeftijdsindicatie
Beroepsgericht onderwijs 1/2 (BGO)	Vmbo k (b)	12 - 15
Brugklas	Vmbo tl / havo	

Middenbouw

Laag	Niveau	leeftijdsindicatie
Havo 3	Havo	14 - 16

Eindexamen bouw

Laag	Niveau	leeftijdsindicatie
Vmbo tl 3	vmbo-tl	14 - 16
Havo 4	havo	15 - 18
Vmbo tl 4	vmbo-tl	15 - 20
Havo 5	havo	15 - 20

Uitstroom richting MBO

Laag	Niveau	leeftijdsindicatie
BGO 3 / 4	Vmbo k 3/4	14 - 16
Entree	MBO 1	16+

Leerlingen binnen Heliomare Onderwijs VVO zijn onderverdeeld in verschillende niveaus, met leerlingen met min of meer dezelfde leeftijd.

Uitzondering zijn de leerlingen in de zogenaamde ontwikkel- en trajectklas, omdat deze leerlingen veelal tijdelijk buiten het reguliere aanbod van Heliomare Onderwijs VVO vallen (zie H5).

De BGO groep bestaat uit een 1^e en een 2^e jaarlaag met het niveau VMBO basis/Kader. Vanaf schooljaar 2020-2021 komt daar een derde jaarlaag bij en schooljaar 2021-2022 voorziet tenslotte ook in een 4e jaarlaag.

De brugklassen bestaan uit twee heterogene jaarlagen met niveau VMBO-TL / HAVO.

Na de brugklas is er een determinatie naar TL en HAVO.

De VMBO TL bovenbouw bestaat uit een 3e en een 4e jaar.

De havo 3 groep is één jaar en de havo bovenbouw beslaat het 4e en 5e jaar.

Tenslotte biedt de entree groep de mogelijkheid voor leerlingen met extra onderwijs- en ondersteuningsbehoeften en met potentie voor een MBO opleiding, maar zonder diploma om toch door te kunnen stromen naar het MBO.

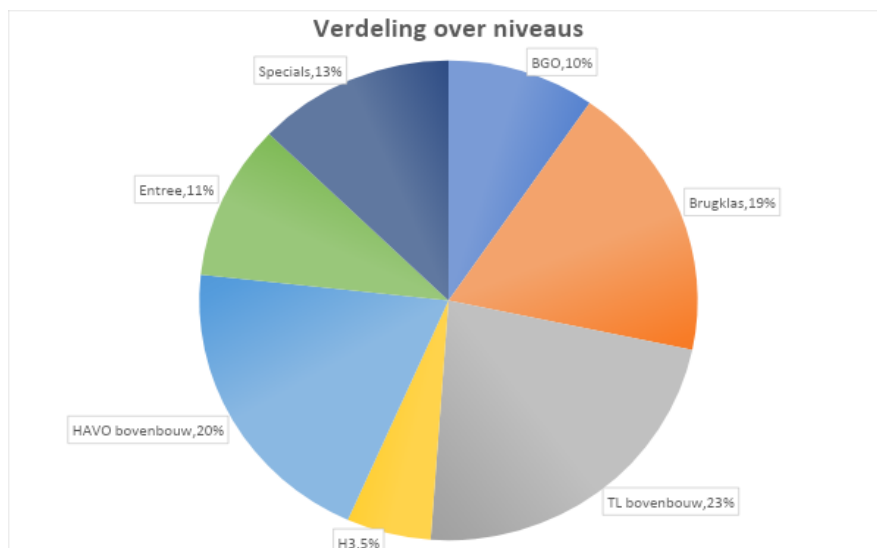

Fig.4.5 Verdeling naar niveau (gegevens 2020)

4.4.6 Overzicht aangeboden vakken, profielen en sectoren

Exacte vakken	Zaakvakken	Praktijkvakken
Rekenen Wiskunde Nask Natuurkunde Scheikunde Programmeren in Python*	Aardrijkskunde Geschiedenis Maatschappijleer Mens en Maatschappij Economie Biologie Kunst Algemeen* Kunstgeschiedenis*	Techniek Beeldende vorming CKV Bewegingsonderwijs
Talen Nederlands Engels Frans Duits		Sociale en maatschappelijke vorming Leefstijl Studievaardigheden Loopbaanbegeleiding Examentraining Burgerschap

* Deze vakken worden aangeboden als extra keuzevak. Leerlingen doen hier vooralsnog geen examens in

Fig 4.6 Aangeboden vakken op Heliomare College VVO

Profielen havo: Natuur en Techniek Natuur en Gezondheid Economie en Maatschappij Cultuur en Maatschappij	Sectoren vmbo: Zorg en Welzijn Techniek en Landbouw Economie	Profielen BGO / entree: Facilitair Mobiliteit Dienstverlening Horeca
---	--	---

Fig 4.7 Aangeboden examenprofielen of sectoren binnen Heliomare College VVO

4.5 Protocollen

- Beleidsplan “Veilige school”
- Dyslexieprotocol
- Meldcode
- Protocol overlijden en rouwverwerking
- Privacyreglement
- Protocol Aanmelding en plaatsing
- Pestprotocol
- Protocol Sociale Media
- Protocol Medische Handelingen
- Verzuimprotocol
- Protocol Time-out en schorsing
- Protocol verwijdering

4.6 Voorzieningen

Heliomare Onderwijs heeft een intensieve samenwerking met de kinder- en jeugdrevalidatie van Heliomare. Voor leerlingen met een revalidatie indicatie geldt dat zij gebruik kunnen maken van de mogelijkheden binnen Heliomare Kind- en jeugdrevalidatie.

Therapieën kunnen plaatsvinden onder schooltijd wanneer er een indicatie door de jeugdarts uit de commissie voor de begeleiding van één van de scholen is afgegeven.

Specifiek voor het onderwijs zijn onder supervisie en verantwoordelijkheid van de jeugdarts protocollen ontwikkeld voor relevante voorbehouden handelingen en voor acute noodsituaties.

5 Ondersteuningsprofielen

Heliomare College VVO kent drie ondersteuningsprofielen: basis, verdiept en intensief. Het grootste deel van de leerlingen valt onder de basisondersteuning die wij bieden. Als leerlingen meer nodig hebben dan die basisondersteuning, zal er een verdieping van die ondersteuning ingezet worden. Hierbij zal er meer, maar vooral specialistischere inzet plaatsvinden om de leerling zo goed mogelijk te begeleiden.

Als dit niet afdoende is en verdere intensivering van de ondersteuning noodzakelijk is, zal het traject meer worden toegespitst op de individuele leerling en zal er meestal samenwerking met externe partners worden gezocht.

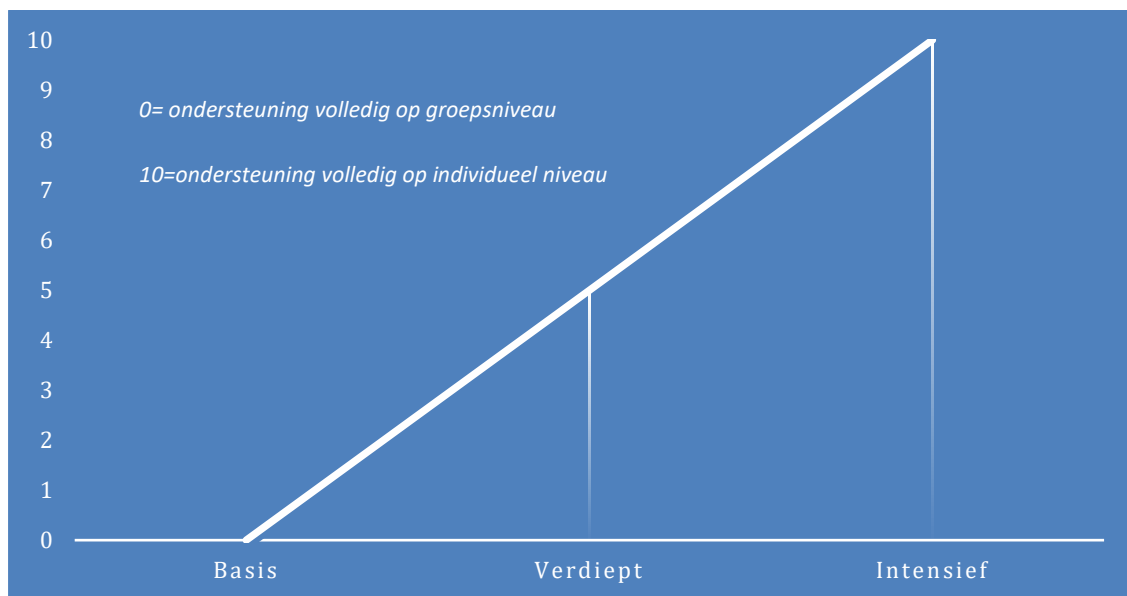

Fig 5.1 Individueel maatwerk ten opzicht van het ondersteuningsprofiel

Binnen alle ondersteuningsprofielen mag er van Heliomare College een goed werkende interne toezichtstructuur verwacht worden die minimaal scoort op de indicatoren uit het toezichtkader van de inspectie voor het onderwijs, in het bijzonder op de indicatoren voor de ondersteuning van leerlingen en planmatig werken.

Dat de ondersteuning van leerlingen is ingericht volgens de standaarden en de cyclus van handelingsgericht werken.

Een ondersteuningsteam dat doeltreffend werkt samen met ketenpartners.

Een schoolondersteuningsprofiel dat specifiek op de doelgroep vastgelegd heeft welke mogelijkheden er zijn voor de ondersteuning van leerlingen met een specifieke onderwijsbehoefte.

Docenten die zorg dragen voor structuur in het dagprogramma, de lesopbouw, instructie, opdrachten en huiswerk.

En zodra de school de indruk heeft dat een leerling wellicht meer ondersteuning nodig gaat hebben, wordt dit vermeld in het ontwikkelplanperspectief en besproken met de ouders.

5.1 Onderwijs- en ondersteuningsbehoeften populatie

Uit de voorgaande paragrafen komt duidelijk naar voren dat er binnen de diversiteit van de leerling populatie enkele grote groepen zijn met dezelfde onderwijs- en ondersteuningsbehoefte. De onderwijsbehoeften en de gewenste aanpak moet men zien als kenmerken van de gewenste aanpak. Er zijn individueel per leerlingen meer kenmerken aan te wijzen en niet voor elke leerling geldt dat elk kenmerk dezelfde zwaarte heeft.

Door de kenmerken van de gewenste aanpak van de meest voorkomende ondersteunings- en onderwijsbehoeften in kaart te brengen, komen wij tot een algemeen geldend ondersteuningsprofiel ten behoeve van alle leerlingen.

In hoofdstuk 4 wordt beschreven hoe dit is uitgewerkt in het basisaanbod voor onze leerlingen. In navolging van het handelingsgericht werken, zijn de kenmerken gecategoriseerd naar: Handelen van docenten, instructie, schoolwerk, leeromgeving, begeleiding.

5.1.1 Specifiek handelen van docenten

Docenten die onze populatie lesgeven:

- Bieden hun lesprogramma voor aanvang zowel visueel op het bord als auditief aan.
- Geven duidelijk aan welk gedrag ze van een leerling verwachten.
- Zorgen voor positieve bekrachtiging
- Zijn affect neutraal bij correcties
- Houden rekening met de beperkingen van de leerling
- Hebben een duidelijk begin en afsluiting van de les
- Zorgen voor duidelijke taken met een duidelijke vervolgtak
- Zorgen voor een afwisselende, maar voorspelbare les.
- Leerlingen om leren gaan met uitgestelde aandacht
- Vertonen consequent gedrag en doen wat ze zeggen
- Stimuleren en begeleiden samenwerken en coöperatief leren
- Zorgen voor succeservaringen voor de leerlingen
- Gebruikt plus-taal, wat moet en mag wel ipv van wat niet mag
- Frequente, directe feedback en bijsturing zodat de leerling steeds weet wat er verwacht wordt.

5.1.2 Instructie

De instructie tijdens de lessen aan onze leerlingen is:

- Zo kort en concreet mogelijke
- Bevat veel herhaling
- Is zo enkelvoudig mogelijk
- Wordt visueel ondersteund op het bord of middels een fysiek stappenplan
- Interactief door leerlingen te laten herhalen
- Heeft een verlengde component voor de leerlingen die het niet direct begrijpen.

5.1.3 Schoolwerk

Onder schoolwerk vallen opdrachten, lesstof en huiswerk.

Schoolwerk voor onze leerlingen is/heeft:

- Relatief naar niveau en leeftijd weinig leeswerk.
- Overzichtelijk en eenduidig.
- Een stapsgewijze structuur.
- Opdrachten die worden opgedeeld in deeltaken met een tijdslimiet.
- Opdrachten die overzichtelijk en op de korte termijn haalbaar zijn.
- Opdrachten die zoveel mogelijk enkelvoudig van aard zijn.

5.1.4 Leeromgeving

- Waarin het aantal wisselingen van lokaal wordt geminimaliseerd.
- Waarin de leerlingen een vaste plek hebben.
- Waarin de planning voor de les en de dag duidelijk kunnen worden aangegeven.
- Met genoeg bewegingsruimte voor hulpmiddelen zoals rolstoelen of looprekken.

5.1.5 Begeleiding

Begeleiding bij:

- Zelfstandig werken.
- Plannen en organiseren.
- Het ontdekken van samenhang in de leerstof.
- Het begrijpen en vertalen van 'schooltaal'.
- Zelfsturing.
- Aangeven van grenzen.
- Stellen van hulpvragen.

5.2 Basisondersteuning

5.2.1 Groepsgrootte

Alle mentorgroepen hebben gemiddeld 12 leerlingen. De inzet en ondersteuning voor de leerlingen is hieraan gerelateerd. Afhankelijk van de dynamiek, onderwijsbehoefte, ondersteuningsbehoefte en het vakaanbod kunnen er soms meer en soms minder leerlingen in zitten. Veel examenvakken buiten de kernvakken hebben vaak geen 12 leerlingen. Als het aantal leerlingen voor een examenvak onder de 4 ligt, worden leerlingen uit verschillende jaarlagen geclusterd. In de lesurentabel krijgt het betreffende examenvak er in dat geval een extra lesuur bij.

De basisondersteuning vindt veelal plaats op groepsniveau, omdat Heliomare College VVO tenslotte ook in groepsverband onderwijs aanbiedt. Binnen deze ondersteuning op groepsniveau is uiteraard ruimte voor maatwerk voor individuele leerlingen, omdat dit vaak ten goede komt aan de groep.

5.2.2. Personele inzet in de basisondersteuning

Het personeel van Heliomare College VVO is bevoegd en bekwaam. Zij hebben naast hun verplichte opleidingen ook aanvullende en specifieke kennis op het gebied van:

- Ernstige rekenproblematieken.
- Ernstige leesproblematieken.
- Aandachtsstoornissen.
- Motorische stoornissen.

- Stoornissen in het autismespectrum
- Epilepsie.
- Niet aangeboren hersenbeschadiging (NAH).
- Voorbehouden handelingen.
- Gedragsproblematiek, psychiatrische problematiek en omgaan met psychologische kwetsbaarheid.

Door de intensieve samenwerking met Heliomare kind-jeugd revalidatie is ontbrekende kennis bij directe medewerkers altijd wel voorhanden. In de basisondersteuning zijn er een aantal direct betrokken medewerkers.

Docenten

Docenten worden in eerste instantie getoetst en beoordeeld op hun pedagogische kwaliteiten en vakbekwaamheid. Docenten kunnen meerdere vaklessen geven, indien zij daarin bekwaam zijn.

Naast een lesbevoegdheid wordt er van docenten verwacht om een Master (S)EN te hebben of te behalen.

In principe krijgt elke docent een klas toegewezen om het mentoraat voor te vervullen. De mentor is verantwoordelijk voor het invullen van het handelingsdeel van het ontwikkelingsperspectief en de bespreking hiervan met leerling en ouder.

Leraar ondersteuners en pedagogisch begeleiders:

Binnen de basisondersteuning worden leraar-ondersteuners en pedagogisch begeleiders ingezet om groepjes leerlingen op het studieplein te begeleiden. In de basisondersteuning zijn er zijn geen leraar ondersteuners aan klassen of docenten verbonden. Leraar ondersteuners worden gekoppeld aan een docent om te ondersteunen bij het mentoraat.

Assistenten

Assistenten worden ingezet om leerlingen te ondersteunen bij het zelf uitvoeren van algemene dagelijkse levensbehoeften door de leerling, medicatieverstrekking, ondersteuning van docenten bij de praktijkvakken, pedagogische opvang van leerlingen en de controle en afhandeling van het verzuim van leerlingen. Er wordt van hen verwacht een MBO-4 en certificering op o.a. voorbehouden handelingen te hebben behaald.

Verzuimcoördinator/roostermaker

Er is vijf dagen per week een roostermaker/verzuimcoördinator aanwezig. De roostermaker is verantwoordelijk voor het samenstellen van het lesrooster naar aanleiding van de lesurentabel. Ook coördineert hij/zij de dagelijkse vervanging van docenten en opvang van leerlingen bij lesuitval. De roostermaker stemt individuele roosters voor leerlingen met therapie onder schooltijd af en communiceert met de revalidatie-coördinator. Als verzuimcoördinator monitort hij/zij het verzuim van leerlingen, is aanspreekpunt voor leerplicht, en doet de meldingen naar DUO volgens het verzuimprotocol. De verzuimcoördinator monitort tevens de absentie-registratie van de docenten en het uitvoeren van de maatregelen door de mentoren volgens verzuimprotocol.

Decaan

De decaan is drie dagen aanwezig. In de voor-examenklassen coördineert de decaan de snuffelstageweek en begeleidt ze (of hij) de mentoren bij het coachen van hun leerlingen in het stagetraject. De decaan begeleidt tevens het determinatieproces van de brugklas tot aan havo 3, begeleidt op individueel niveau de sector- of profielkeuze voor de vmbo-tl en havo leerlingen en coacht en begeleidt individuele leerlingen in het maken van een keuze voor het vervolgttraject. De decaan coacht en begeleidt ook docenten en mentoren bij het vormgeven van het

examentraject voor individuele leerlingen met specifieke onderwijs- en ondersteuningsbehoeften.

Interne begeleiding

De Intern Begeleider adviseert en ondersteunt de mentor en de adjunct-directeur van het team bij de leer- en gedragsproblemen van leerlingen.

De intern begeleider draagt zorg voor de bewaking en ontwikkeling van het interne pedagogische en didactische proces. Docenten en mentoren worden gecoacht door haar (hem) in het juist pedagogisch en didactisch handelen. Ook stelt zij samen met docenten individuele leerlijnen voor leerlingen vast en zorgt zij dat het onderwijsaanbod per vakgroep aansluit bij de populatie. De intern begeleider draagt zorg voor incidentele pedagogische bijstand en eventueel opvang van leerlingen. Extra ondersteuning zoals remedial teaching en NT2 worden door de intern begeleider aangestuurd.

De intern begeleider kan worden ingezet in zogenaamde klassencursus-trajecten, waarin zij samen met mentoren in een beperkte tijdspanne een groep met een ongewenste groepsdynamica kan begeleiden.

De intern begeleider kan worden ingezet om in een kort individueel traject leerlingen te helpen om strategieën te ontwikkelen ten aanzien van zowel gedragsmatig als cognitief functioneren. Hierbij moet gedacht worden aan het leren omgaan plannings, inhalen van leerachterstanden, bepaald ongewenst gedrag in de klas enzovoorts.

Remedial Teacher/NT2

Leerlingen in de onderbouw vmbo/havo kunnen in de basisondersteuning beroep doen op de remedial teacher / NT2 docent. Als er bij aannahme sprake is van achterstanden of als er bij de afname van de cito-toetsen een achterstand op de schoolnorm blijkt, kan RT worden ingezet voor kleine groepjes leerlingen met gelijksoortige onderwijsbehoefte.

Dit geldt ook voor leerlingen uit de onderbouw van zowel BGO als vmbo/havo op het gebied van NT2 ondersteuning.

De RT is vijf dagen per week beschikbaar en wordt aangestuurd door de IB-er.

Zorgcoördinator

De zorgcoördinator adviseert en coördineert de ondersteuning voor leerlingen. Hij/zij is voorzitter van het Zorg Advies Team en draagt ook zorg voor de casuïstiek besprekingen.

De zorgcoördinator is het aanspreekpunt voor het Samenwerkingsverband en de ketenpartners. Zij stuurt de verzuimcoördinator aan. Mentoren worden gecoacht bij het opstellen van de OPP's door de zorgcoördinator. Als gevolg van de bureaucratie rondom passend onderwijs is de zorgcoördinator is ongeveer 75% van haar tijd bezig met de aanvragen voor TLV's.

Psycholoog / Ortho-pedagoog

Er zijn drie Psychologen / Ortho-pedagogen per vier dagen aanwezig. Onderbouw, bovenbouw en de speciale trajecten hebben elk hun eigen gedragsdeskundige.

Zij begeleiden en adviseren alle personen die bij het onderwijsproces betrokken zijn. De afstemming in pedagogiek en didactiek op groeps- en individueel niveau, teamtrainingen en stressreductie/examen/faalangsttrainingen voor leerlingen. Verder worden groepen en individuele leerlingen geobserveerd indien nodig. In incidentele gevallen in de basisondersteuning een beroep op deze deskundige worden gedaan voor kortstondige individuele begeleiding.

De gedragsdeskundigen onderhouden de contacten met de psychologische en psychiatrische zorgaanbieders op individueel leerling niveau.

Maatschappelijk Werk

Er zijn voor onder- en bovenbouw en entree drie dagen twee maatschappelijk werkers aanwezig.

De maatschappelijk werker wordt ingezet wanneer een leerling niet optimaal kan presteren waardoor hij/zij belemmeringen ervaart in het leren op school door externe factoren. Zij kan kortdurende psychosociale hulp aan de leerling bieden, de (thuis) problematiek in kaart brengen en kijken welke ondersteuning al hebben ontvangen of welke hulp voor ouders en/of leerling wenselijk zou zijn. De maatschappelijk werker is bekend met instanties en hulp in de regio en kan ouders ondersteuning bieden bij het inzetten van de juiste hulp. Ook wordt zij ingezet als er sprake is van een uitstroombestemming buiten het onderwijs of het REA college.

5.2.3 Studieplein

Het studieplein is gedurende de lestijden geopend voor bovenbouw leerlingen met tussenuren.

Er is altijd een studiebegeleider aanwezig en een docent indien mogelijk. Leerlingen kunnen hier geclusterd extra begeleiding krijgen bij het plannen en organiseren van hun schoolwerk of toetsen.

5.2.4 Naschoolse huiswerkbegeleiding

Na schooltijd is het studieplein beschikbaar voor huiswerkbegeleiding en bijles. Er zijn dagelijks na lestijd tot half vijf twee vakdocenten aanwezig om leerlingen te begeleiden en bijles te geven.

De huiswerkbegeleiding is van vrijwillige aard, tenzij er sprake is van achterstand door verzuim of nalatigheid, dan kan het als verplichting gelden.

5.2.5 Dyslexie

Heliomare College VVO heeft een dyslexieprotocol. Dit protocol richt zich niet alleen op leerlingen met dyslexie, maar alle leerlingen met ernstige lees- en spellingsproblemen.

Heliomare biedt geen dyslexie-onderzoek, maar de psychologen kunnen wel adviseren bij het vinden van een goede externe onderzoekspraktijk. De handelingsadviezen rondom de lees- en spellingsadviezen worden vastgelegd in het OPP.

School kan aangepaste leermiddelen verzorgen. Ook kan ICT helpen bij het installeren van examen-gevalideerde voorleessoftware zoals sprint en kurzweil.

5.2.6 Basisondersteuning specifiek voor BGO

Hoewel het niveau van de BeroepsGericht Onderwijs leerstroom min of meer gelijk is aan dat van vmbo-kader, is er een verschil in het lesaanbod.

De leerlingen krijgen de kernvakken wiskunde, Nederlands en Engels op kaderniveau aangeboden, alsmede een extra uur rekenen. Verder zijn de vakken aardrijkskunde, geschiedenis en maatschappijleer gecombineerd tot het vakdomein mens en maatschappij. Het vak biologie/verzorging heeft de praktijkcomponent koken. De overige lessen worden door Sociaal Emotioneel Leren en Burgerschap, praktijklessen en een stageprogramma gevuld.

Leerlingen van BGO kunnen op kader-niveau in de theorievakken examen doen, echter kan er bij Heliomare geen diplomering in de praktijkvakken plaatsvinden. Wij zijn aan het onderzoeken

of er via een reguliere vmbo een symbiose kan worden aangegaan zodat een volledig vmbo-kader diploma mogelijk is.

Personeel

Elke groep van BGO heeft een mentor met een lesbevoegdheid aangevuld met een master SEN of EN. De mentor geeft zoveel mogelijk lessen aan zijn eigen groep, afhankelijk van zijn of haar bekwaamheid op bepaalde vakken. In het geval dat die bekwaamheid ontbreekt, zal een vakdocent worden ingezet of zal bij praktijkvakken onder begeleiding van de mentor gebruik worden gemaakt van een leermeester.

Op elke drie groepen van BGO is dagelijks een onderwijsassistent aanwezig voor pedagogische ondersteuning en ADL, alsmede één leraar-ondersteuner per groep per week. De inzet van het ondersteunende personeel is afhankelijk van de vraag per groep.

5.2.7 Basisondersteuning specifiek voor brugklas tl/havo en havo3

De brugklassen en havo3 hebben elk twee mentoren, zodat er elke dag iemand beschikbaar is. De vaklessen worden gegeven door bevoegde vakdocenten. Wat betekent dat leerlingen veel verschillende docenten voor hun neus krijgen. In de lestabel van de brugklas is extra tijd ingeruimd voor "leren, plannen en organiseren". Dit vak wordt zoveel mogelijk door de mentor gegeven.

De havo leerlingen die middels een overgangsbewijs willen overstappen naar het MBO, kunnen hiervoor een apart traject volgen, waarin naast hun cognitieve vaardigheden ook de sociaal maatschappelijk competenties worden getraind om de slagingskans op het MBO te maximaliseren. Zij worden door de decaan hierin begeleid.

Voor de brugklassen is er per groep een dagdeel remedial teaching op reken- en taalachterstanden beschikbaar.

5.2.8 Basisondersteuning specifiek voor de examenklassen

De leerlingen in 3 en 4 vmbo/tl en 4 en 5 havo kunnen tijdens hun studie-uren extra begeleiding op 'leren, plannen, organiseren en studieles' krijgen op het studieplein.

Gezien het grote aantal leerlingen in de vmbo-richting met een disharmonisch profiel, worden de vakdocenten van deze leerlingen hier door de intern begeleider en de psychologen extra in begeleid.

In de voorexamenklassen doen de leerlingen mee aan het project "(on)beperkt aan de slag". Dit project beslaat 12 weken lang twee lessen per week. De leerlingen gaan samen met een externe projectleider en hun mentor aan de slag om het effect van hun ondersteuningsbehoefte op een vervolgstudie of inzet op de arbeidsmarkt betekent, maar vooral welke oplossingen daarvoor zijn te bedenken.

In het eindexamenjaar worden leerlingen extra begeleid door de mentor, de examencoördinator en de decaan. Leerlingen worden twee lessen per week intensief begeleid bij het tot stand komen van hun leesdossier, hun profielwerkstuk, de inschrijving voor een vervolgopleiding en het voorbereiden op het examen zelf.

De leerlingen die geen volledig examenprogramma volgen, krijgen (mits hun belasting dat toestaat) vanuit het stagebureau begeleiding om hun lestijd middels stage te complementeren. De stagecoördinator begeleid bij het vinden van de stage en begeleid stagegever en leerling bij de stage en de relatie tot de beperking en ondersteuningsbehoefte.

5.2.9 Basisondersteuning specifiek voor entree

De entree-opleiding geeft leerlingen zonder diploma of havo3 overgangsbewijs de mogelijkheid om toch toegang te verkrijgen tot het MBO. De entree-opleiding is een samenwerking tussen NOVA en Heliomare College. Het diploma geeft echter recht op instroom op elke andere MBO-2 opleiding.

De groepen krijgen drie dagen per week les op school door één mentor/studiebegeleider. Dit is ook de stagebegeleider, die leerling en stagebegeleider begeleidt in het verwerven van de beroepscompetenties in relatie tot de beperking.

Leerlingen kunnen middels een TLV of een UWV bekostiging deelnemen aan de entree opleiding van Heliomare.

Omdat er het een samenwerking betreft tussen NOVA en Heliomare, waarbij NOVA het curriculum bepaalt, is er per drie dagen een ambulante coördinator entree. De coördinator houdt zich onder andere bezig met de communicatie met NOVA, de coördinatie van de stagetrajecten vanuit het stagebureau en de verbinding met BGO, vmbo en havo.

5.3 Verdiepte ondersteuning

De verdiepte ondersteuning geldt voor leerlingen of groepen waarvoor het normale aanbod niet voldoet. Nadat het zorgadviesteam een aanbeveling geeft, kan worden overgegaan op de verdiepte ondersteuning. In deze verdiepte ondersteuning wordt geen onderscheid meer gemaakt tussen de verschillende niveaus of jaarlagen.

5.3.1 Begeleidingsklassen

Heliomare College VVO kent een tweetal speciale klassen voor leerlingen die om uiteenlopende redenen niet in staat zijn om het onderwijs in de reguliere klassen te volgen.

Deze begeleidingsklassen hebben elk twee pedagogisch ondersteuners. Er is voor drie dagen orthopedagoog gekoppeld aan deze klassen. Vakdocenten worden ingeroosterd om de leerlingen cognitief te begeleiden.

De begeleidingsklassen hebben een apart ZAT-overleg, waaraan begeleiders en betrokken ortho-pedagoog zijn toegevoegd.

5.3.2 De trajectklas

In de trajectklas zitten leerlingen die extra begeleiding nodig hebben in het zich kunnen handhaven in een klassensituatie. Het zijn zij-instromers met een langere beperkte schoolgang, leerlingen met sociaal-emotionele problematiek waardoor zij vastlopen, leerlingen met grote leerachterstanden of leerlingen die door hun ondersteuningsbehoefte of andere redenen tijdelijk niet in staat zijn om in groepsverband onderwijs te volgen.

De pedagogisch begeleiders helpen en ondersteunen de leerlingen om (weer) in staat te zijn het onderwijs te volgen in de reguliere groepen van Heliomare College VVO. Dit gebeurt door middel van een specifiek plan van aanpak. De begeleiders van de trajectklas begeleiden de leerling ook weer terug de klas in en sluiten in het begin ook vaak aan in de les.

Om de leerlingen te laten wennen aan het klassikale element van onderwijs worden er docenten ingeroosterd die naast het reguliere lesprogramma een algemeen lesprogramma voor hun vak verzorgen dat aansluit op alle niveaus. De inzet van de trajectklas blijft terugkeer naar de klas en het volgen van het examen. Leerlingen krijgen strategieën aangeboden om met deze kaders om te gaan.

5.3.3. De ontwikkelgroep

De ontwikkelgroep focust zich op de 16+ leerlingen die door hun ondersteuningsbehoeften niet in staat zijn een uitstroom naar vervolgonderwijs te verwezenlijken, met een gemiddeld tot bovengemiddeld IQ. Deze leerlingen zijn nog wel in staat zich op sociaal-emotioneel en cognitief opzicht verder te ontwikkelen. Vaak spelen een zeer beperkte belastbaarheid en zeer specifieke onderwijs- en ondersteuningsbehoeften een grote rol.

Omdat deze leerlingen vaak niet passen in een dagbesteding, maar de stap naar vervolgonderwijs of een zelfstandige plek op de arbeidsmarkt te groot is, kunnen zij in de ontwikkelklas zich verder ontwikkelen. Zolang er nog sprake is van ontwikkeling op cognitief en/of sociaal emotioneel vlak, kunnen deze leerlingen onderwijs blijven volgen middels een individueel maattraject. Dit kan een deelcertificering zijn, maar ook een stage.

Ook kunnen leerlingen middels LOI, Ivio op andere externe onderwijsroutes een vak of onderwerp dat meer aansluit op hun interesses volgen.

Waar mogelijk werken wij samen met de ergotherapie en fysiotherapie om het onderwijsproces zoveel mogelijk te ondersteunen en uit te breiden. Bij veel van de leerlingen in deze groep is er sprake van kenmerken of een diagnose van ASS. Hiervan is wetenschappelijk vastgesteld dat de sociaal-emotionele en cognitieve ontwikkeling grilliger en anders verloopt dan die van een leerling uit het regulier onderwijs zonder deze kenmerken. De ontwikkelgroep geeft deze leerling de mogelijkheid om langer gebruik te maken van het onderwijs en waar mogelijk op een later moment alsnog door te stromen richting een examentraject.

De leerlingen in deze groep worden begeleid door twee pedagogisch begeleiders, de orthopedagoog en de vakdocenten.

5.3.4 Verdiepte ondersteuning in de klas

Bij leerlingen die individueel pedagogische ondersteuning nodig hebben tijdens een les kan een assistent worden ingezet. Deze kan helpen bij het opstarten van de lessen of het verwerkingsgedeelte. De assistent blijft echter niet de hele les bij de leerling en kan maximaal bij drie lessen aanwezig zijn.

5.3.5 Individuele Studiebegeleiding

Leerlingen die vastlopen in hun studievoortgang als gevolg van hun beperking en daardoor een grote achterstand oplopen, kunnen door een maatwerktraject extra worden begeleid. Afhankelijk van de behoefte en de aard van de beperking kan deze studiebegeleiding door de IB-er of gedragsdeskundige worden gegeven. Dit is maximaal 2x een half uur in de week.

In de entree-groep wordt dit door de entree-coördinator gedaan.

5.3.6 Dispensatie vakken

Omdat er een grote groep van onze populatie (kenmerken van) ASS heeft, is het voor veel van deze leerlingen vaak moeilijk om het volledige onderbouwprogramma te volgen. De rigide mindset die hoort bij sommigen van deze groep zorgt ervoor dat een breed algemeen pakket leidt tot onder andere demotivatie, onderprestatie en/of gedragsproblematiek.

Voor deze leerlingen bestaat de mogelijkheid om dispensatie te krijgen voor maximaal twee vakken. De vrijgekomen onderwijstijd wordt dan geïnvesteerd in andere vakken van de leerlingen. Dit betekent dat er extra docenten moeten worden ingezet om de leerling te begeleiden. Dit kan maximaal een kwartier per lesuur.

Eén van de voorwaarden is dan ook dat de leerling wel in staat is om enigszins zelfstandig te kunnen werken.

5.3.7 Ambulante begeleiding op spraak- taal- en hoorproblematiek en visuele problematiek

Heliomare haar expertise ligt op het gebied van revalidatie en internaliserende gedragsproblematiek. Wij hebben echter ook leerlingen naast de ondersteuning waarom ze op Heliomare zitten, ook belemmeringen ervaren in het spectrum van de spraak- taal- en hoorproblematiek en visuele problematiek.

Hierbij worden de leerlingen en de docenten ondersteund door Visio (cluster 1) en Auris (cluster 2). Zij hebben ambulante begeleiders die leerlingen, docenten en andere betrokkenen begeleiden en trainen in het omgaan met de beperkingen en het aanleren van strategieën.

5.3.8 Onderwijs Ondersteunende Activiteiten

In samenwerking met revalidatie kunnen leerlingen van Heliomare College zonder indicatie toch gebruik maken van enkele van de voorzieningen van kind-jeugdrevalidatie.

Onder Onderwijs Ondersteunende Activiteiten (O.O.A.) vallen:

Fitness, beperkte ergo- en fysiotherapie en in sommige gevallen ook psychologisch onderzoek.

5.3.9 personele inzet in de verdiepte ondersteuning

Docenten

Docenten kunnen individuele leerlingen met een aangepast rooster of dispensatievakken maximaal een kwartier per lesuur individueel ondersteunen, mits dit in hun rooster past.

Pedagogisch Begeleiders

Pedagogisch begeleiders worden ingezet in de begeleidingsklassen. Elke van deze twee klassen heeft drie dagen twee en twee dagen één begeleider ter beschikking. De begeleiders zorgen voor begeleiding van de leerling in hun individuele of groepsgebonden traject.

Zij doen het mentoraat voor de leerlingen van hun groep. De begeleiders zitten met de orthopedagoog elke 6 weken met ouders en leerling in multidisciplinair overleg.

Assistenten

In de verdiepte ondersteuning is de rol van de assistenten anders. Een deel van onze leerlingen hebben bij hun persoonlijke verzorging hulp nodig. De ondersteuning varieert van hulp bij het eten en drinken en toiletbezoek.

Daarnaast is de assistent in de verdiepte ondersteuning in lesdelen inzetbaar bij leerlingen die hulp nodig hebben bij het opstarten van lesonderdelen of als pedagogisch begeleider.

Interne Begeleiding

De interne begeleiding kan in de verdiepte ondersteuning ingezet worden als individuele begeleider van leerlingen die ondersteuning nodig hebben op didactisch of pedagogisch vlak.

Remedial Teaching / NT2

Voor BGO valt RT onder verdiepend aanbod. Dit is omdat de leerkracht van de desbetreffende groep meer tijd met zijn groep doorbrengt en dus makkelijker in staat is om zelf reken- en taalproblemen te ondersteunen.

Voor vmbo tl bovenbouw, havo 3 en havo bovenbouw vallen RT en NT2 ook onder de verdiepende ondersteuning. Wij verwachten dat leerlingen die door- of instromen voldoen aan de 2F norm. Mocht dit niet het geval zijn, is de benodigde begeleiding dusdanig dat dit niet meer onder de basisondersteuning valt.

De RT kan ook worden ingezet in de bovenbouw voor een studiebegeleidingstraject op maat.

Ortho-pedagoog / Psycholoog

De gedragsdeskundige doet individuele begeleidingstrajecten. In de verdiepende ondersteuning is het ook mogelijk om een IQ of neuro-psychologisch onderzoek te laten doen.

5.4 Intensieve ondersteuning

Onder de intensieve ondersteuning vallen leerlingen wiens ondersteunings- en onderwijsbehoeften verder gaan dan de verdiepte ondersteuning. Dit houdt vaak maatwerk in en individuele trajecten. Ook de intensieve adl ondersteuning valt onder de intensieve ondersteuning.

In de intensieve ondersteuning roept Heliomare College vaak de hulp in van externe partners.

5.4.1 Rusten op school

Leerlingen met een beperkte belastbaarheid kunnen gebruik maken van een rustruimte. Dit is een ruimte waarin zij op een bed kunnen rusten. Een assistent houdt de leerling tijdens het rustmoment in de gaten. Rustmomenten kunnen alleen met toestemming van het ZAT of de CvB worden ingepland.

5.4.3 Inzet fysiotherapie en ergotherapie

Heliomare Onderwijs heeft beperkt uren beschikbaar voor ergo- en fysiotherapie. Dit zijn ingekochte uren waar leerlingen zonder revalidatie-indicatie toch ergo- of fysiotherapie in de klas kunnen krijgen. De behandeling is wekelijks en moet altijd ten goede komen aan het onderwijs.

5.4.4 Inzet externe partners

Schrijf- / voorleescoach

Voor leerlingen waarbij de ondersteuning op het gebied van lezen of schrijven permanent is, huren wij een externe coach in. Het aantal leerlingen met deze onderwijsbehoefte is te klein om daar voltijds iemand voor aan te trekken.

Hoogbegaafdheidscoach

Leerlingen met kenmerken van hoogbegaafdheid in combinatie met eerder genoemde problematiek worden twee tot drie maal per week gecoacht door een hoogbegaafdheidscoach. Heliomare huurt deze coach in ter ondersteuning voor leerling en docenten.

IVIO

IVIO is een organisatie die leerlingen onderwijs biedt die niet naar school kunnen. Bij langdurige thuiszitproblematiek of het herplaatsen in een pedagogische setting, maken wij vaak gebruik van de mogelijkheid van IVIO. IVIO levert het materiaal en de mentor/coach en houdt Heliomare College op de hoogte van de vorderingen van de leerling.

Zorgcoach

In samenwerking met het centrum voor jeugd en gezin in de woonplaats van de leerling kan een zorgcoach worden ingezet. Deze kan de leerling op zowel psychisch, pedagogisch als

organisatorisch vlak ondersteunen. De coach komt niet in de klas, maar ondersteund voor, tijdens of na de les buiten het lokaal.

5.4.5 Heliomare Interventie Team

Het Heliomare Interventie Team kan drie leerlingen begeleiden die dreigen thuis te zitten of die voor langere tijd thuis zitten. In samenwerking met externe hulpverlening en de leden van het ZAT wordt de leerling weer naar school begeleid, of dusdanig begeleid dat uitval wordt voorkomen. Door aan het begin van het jaar uren in te kopen bij het HIT, is er zekerheid rond de inzetbaarheid.

5.4.6 Tijdelijke herplaatsing op een niet-onderwijslocatie

Leerlingen waarbij de schoolse omgeving remmend is voor de ontwikkeling kunnen worden uitgeplaatst naar een pedagogische setting. Regenboog en megakids zijn hier voorbeelden van. Deze leerlingen hebben vaak geen volledig lesprogramma. Samen met de leerling en ouders wordt gekeken naar het meest haalbare pakket en worden deze lessen via IVIO gevolgd. Afhankelijk van de leerling en het traject komt de intern begeleider of remedial teacher wekelijks of tweewekelijks op locatie om het onderwijsproces te monitoren. De locatie waar de leerling geplaatst is levert een plan met daarin de pedagogische doelen en het toekomsttraject om terug te keren naar school.

Voor leerlingen die worden uitgeplaatst naar een pedagogische setting geldt dat er op termijn altijd een terugkeer naar school moet plaatsvinden.

Dit is anders voor leerlingen die met onderwijstijdontheffing deels naar een zorglocatie gaan zoals Landzijde. Deze leerlingen hoeven geen onderwijs te volgen. Zodra er echter sprake is van het volgen van onderwijs, zal ook op de zorglocatie een plan van terugkeer moeten worden opgesteld en zal het onderwijsproces worden gemonitord door ib of rt.

5.4.7 Personele inzet in de intensieve ondersteuning

Assistenten

Ook voor de gespecialiseerde lichamelijke verzorging kan een beroep gedaan worden op de assistent of een externe zorg ondersteuner (zie Aanvullende bekostiging), alsmede voor lichte medische handelingen, ondersteuning bij revalidatie-behandelingen in school.

Interne Begeleiding

De interne begeleiding coördineert het onderwijsprogramma aan de thuiszitters die richting school komen en de leerlingen die worden uitgeplaatst. Zij stelt samen met de locatie van uitplaatsing en ouders een plan van terugkeer op. De intern begeleider is verantwoordelijk voor het monitoren van het onderwijsproces en woont de 6 wekelijkse MDO's rondom een thuiszitter of een uitgeplaatste leerling bij.

Remedial Teacher – NT2

De rt kan in opdracht van de ib-er het onderwijsproces van de thuiszitter of uitgeplaatste leerling monitoren. RT draagt zorg voor een ondersteuningsprogramma op het gebied van taal en rekenen voor de betreffende leerling.

Zorgcoördinator

De zorgcoördinator zit MDO's voor bij de leerlingen die zijn uitgeplaatst waarbij zorg voorliggend is. Onderhoudt contacten met externe zorginstanties. Is verantwoordelijk voor uitplaatsing bij naar een zorgtraject of gedeeltelijke dagbesteding.

Psycholoog – Ortho/pedagoog

De psycholoog kan worden ingezet om een behandeltraject op school uit te voeren, te ondersteunen bij de psychologische begeleiding ter plaatse of de begeleiding terug naar school.

De ortho pedagoog ondersteunt en adviseert voor een optimale pedagogische begeleiding.

Maatschappelijk Werk

Maatschappelijk werk ondersteunt en adviseert ouders en school bij het vinden van een geschikte pedagogische setting of gedeeltelijke dagbestedingsplek. Zij gaat mee bij de kennismakingsgesprekken en adviseert de zorgcoördinator bij de trajecten en de contacten met gemeenten.

6 Ambitie ten aanzien van de ondersteuning

Hoewel het aanbod van het Heliomare College op dit moment nagenoeg dekkend lijkt te zijn voor de vraag in de regio, zijn er een aantal ambities wat betreft de ondersteuning die wij de komende jaren willen uitwerken:

6.1 Zingeving

Allereerst moet de zingeving van het onderwijs worden uitgebreid. Onderzoek heeft aangetoond dat de prestatie-motivatie verbeterd op het moment dat de zin van een onderwijskundig proces wordt ingezien. Een verhoogde prestatie-motivatie leidt tot betere prestaties, zowel cognitief als sociaal-emotioneel.

6.2 Context en eigenaarschap

Eén van de middelen die men kan gebruiken om de zingeving van het onderwijsprogramma voor leerlingen te verhogen is het eigenaarschap van de ontwikkeling van de leerling ook bij de leerling te leggen. Dit gebeurt wel binnen een door de school gesteld kader.

Naast het eigenaarschap zal de omgeving ook meer context-rijk moeten worden ingericht. Dit vraagt om aanpassing van curriculae en het durven kijken buiten de examenkader.

De lessenserie van programmeren in python is hiervan een voorbeeld. Leerlingen bepalen zelf of ze de lessen gaan volgen en op welk niveau. Er is geen toetsing of kader, omdat we uitgaan van de intrinsieke motivatie. De leerling legt gedurende deze lessen een portfolio aan en de opdrachten zijn ook gelinkt aan een werkelijke omgeving.

Het kader is echter wel door de school gesteld; verzuim wordt gewoon geregistreerd en lessen die gemist zijn, moeten inhoudelijk wel zijn ingehaald.

Onze ambitie is om dit type lesaanbod uit te breiden op het gebied van Grafie-media en 3d print technieken.

6.3 Doorstroming MBO

Wij hebben de ambitie om de doorstroom naar het MBO voor leerlingen zonder diploma te bevorderen. Op dit moment is er alleen via de entree een startbewijs voor het MBO mogelijk. Echter is het niveau van de entree dusdanig laag, dat er weinig uitdaging in zit voor leerlingen met een tl/havo niveau.

Eenzijds willen we de entree toegankelijker maken voor de leerlingen met een hoger niveau door middel van leerstof op niveau en langere stagetrajecten, anderszijds zijn we in gesprek met MBO's in de regio om de mogelijkheid te verkennen voor leerlingen om een betere doorstroom te verkrijgen.

De doorstroomroute middels een havo 4 overgangsbewijs is daar één van.

6.4 VWO niveau

Het aanbieden van lesstof op VWO niveau gebeurt op dit moment incidenteel.

Er is de ambitie om ook de leerlingen die cognitief (deels) een VWO niveau aankunnen beter te bedienen. Wij hebben op dit moment niet genoeg vakbekwame docenten voor een VWO-examenprogramma. Middels IVIO kan al een deel structureel worden aangeboden. In het

verleden is er voor een paar leerlingen een gymnasium-traject aangeboden in samenwerking met het Vellesan College in IJmuiden. Gezocht moet worden naar meer van deze mogelijkheden.

6.5 Pedagogische handelingsbekwaamheid docenten

Ondanks herhaaldelijke verzoeken door het docententeam is sinds de invoering van passend onderwijs weinig gedaan aan het scholen en trainen van docenten hoe om te gaan met de veranderende doelgroep.

Heliomare College VVO is van zins om aankomend jaar de scholing van team en docenten te richten op het omgaan met complex en moeilijk verstaanbaar gedrag, zodat onze populatie en haar onderwijsbehoeften beter kan worden ondersteund.

6.6 Intensiever gebruik ICT middelen

Tenslotte is de ambitie om bij de ondersteuning van onze leerlingen beter en intensiever gebruik te gaan maken van ICT-middelen. Door het plaatsen van webcams in de lokalen zal het voor leerlingen makkelijker zijn om lessen thuis te volgen, waardoor bij langdurige ziekte de achterstand kan worden beperkt.

Bijlage A Samenwerkingspartners

Binnen Heliomare

Heliomare Revalidatie : fysiotherapie, ergotherapie, logopedie
Heliomare Sport : Fitness begeleiding
Heliomare Interventie Team

Ambulante Begeleiding

Visio : Ambulante begeleiding op het gebied van visuele problematiek
Auris : Ambulante begeleiding op het gebied van auditieve en taal/spraak problematiek
De Waterlelie : expertise uitwisseling op het gebied van epilepsie

Cliëntondersteuning ouders en 18+ leerlingen

MEE
Esdégé Reigersdaal
Fasehuis
Regionale Instelling voor Beschermend en Begeleid Wonen (RIBW)

Medisch

Revalidatiearts
Medisch specialisten
Revalidatietechniek

Gemeentelijke instanties

Centrum voor Jeugd en Gezin
Jeugdzorg
Leerplicht
Gemeentelijke sociale teams

Regionaal Meld en Coördinatiefunctie (RMC)

Ondersteuning en behandeling op psychische en psychiatrische problematiek

De Bascule
Triversum
Youz
De Praktijk
Kenter
De opvoedpoli
De zorgcoach
Particuliere bureaus voor ondersteuning van sociaal-emotionele ontwikkeling

Pedagogische settings

De Regenboog
Megakids
ACB

Instellingen voor vervolgonderwijs

NOVA MBO
Vellesan College (gymnasium)
Horizon College MBO
Clusius College MBO
ROC van Amsterdam
ROC TOP

Aangepaste instellingen voor vervolgonderwijs

REA College
Perspectief
Urban Football School

Bijlage B Aanvullende bekostiging

Indien de zorgbehoefte hoger is dan 185 minuten per week (landelijke indicatie door CIZ bepaald, wat (V)SO moet kunnen bieden), dan is aanvullende bekostiging nodig om de zorg te kunnen realiseren.

Deze aanvullende bekostiging kan via de ouders door middel van een indicatie worden aangevraagd door een beroep te doen op aanvullende middelen vanuit de Wet Langdurige Zorg (WLZ), Zorgverzekeringswet (ZVW) of Jeugdwet. Meer informatie over aanvullende bekostiging vindt u in de handreiking:

https://www.poraad.nl/files/themas/passend_onderwijs/tools/handreiking_passend_onderwijs_en_de_herziening_van_de_awbz_0.pdf